

“ÇANAKKALE’DE NAMAZ” ŞÂİRİ AHMET NEDİM SERVET BEY

“Prayer at Çanakkale” Poet Ahmet Nedim Servet Bey

Mustafa UZUN

uzunmis@gmail.com

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Emekli
Öğretim Üyesi

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/Received: 02.12.2022

Kabul Tarihi/ Accepted: 27.12.2022

Yayın Tarihi/ Published: 31.12.2022

Yayıncı/ Published by: Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Mustafa Uzun).

Atıf/Citation: Uzun, Mustafa. “Çanakkale’de Namaz’ Şâiri Ahmet Nedim Servet Bey/ ‘Prayer at Çanakkale’ Poet Ahmet Nedim Servet Bey”. Hakkari İlahiyat Dergisi/ Hakkari Journal of Theology 1 (Aralık, 2022): 11-44.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

“Çanakkale’de Namaz” Şâiri Ahmet Nedim Servet Bey

Özet

Çanakkale savaşında yürütülen topyekûn mücadele sadece silahla olmamış, bunun yanında basın-yayın yoluyla da mücadele verilmiştir. Dönemin münevverleri yazı, şiir vb. vasıtaları kullanarak bu mücadeleye destek vermiş ve toplumda bilinç uyandırmaya çalışmışlardır. Ahmed Nedim Servet Bey, yazdığı şiirleriyle savaşın basın-yayın yoluyla yürütülen boyutuna katkı sağlamanın yanında, mücadelenin önemli bir kolu olarak azınlıklara karşı yapılan boykot uygulamalarına sağladığı katkıyla da temâyüz etmiş sivil ve askerî bir bürokrattır. Ayrıca o, verdiği eserlerle, bu mücadeleye katkı sağlayacağını düşündüğü izcilik gibi kurumlara da destek olmuştur. Ahmet Nedim Servet Bey, şiirlerinde savaş halindeki bir toplumun ihtiyaç duyduğu millî ve mânevî değerleri işlemiştir. Bu çalışma, Ahmed Nedim Servet Bey’in, kendi gibi önemli görevlerde bulunmuş olan aile efrâdını kısaca ele almaktadır. Kendi hatıralarında ve notlarında bahsettiği bilgilerin yanı sıra hakkındaki sicil kayıtlarından ve çeşitli belgelerden istifadeyle hayatı hakkında bilgiler vermekte, daha önceki bazı yanlış bilgileri tashih etmeyi hedeflemekte ve telif ettiği eserleri genel olarak tanıtmaktadır. Ahmed Nedim Servet Bey’in verdiği eserler içinde en çok ön plana çıkanı, bu makaleye konu olan “Çanakkale’nin Ölmez Hatıralarından: Namaz” adlı şiiridir. Bu şiir çeşitli dönemlerde farklı basın-yayın organları tarafından neşredilmiş olup çok ilgi gören eserlerinden biridir. O bu şiiri, savaşın sürdüğü dönemlerde seyahat etmiş olduğu Çanakkale’de gördükleri ve yaşadıklarının sonucu olarak hissettiği duyguları yansıtmaya gayesiyle kaleme almıştır. Bu makalenin diğer bir hedefi “Çanakkale’nin Ölmez Hatıralarından: Namaz” şiirinin, çeşitli mecmua, risâle ve kitaplarda yer alan farklı versiyonlarından yola çıkarak doğru ve tam bir metnini tesis etmektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Nedim Servet [Tör], Birinci Dünya Savaşı, Balkan Savaşları, Çanakkale Zaferi, Türk Savaş Edebiyatı.

“Prayer at Çanakkale” Poet Ahmet Nedim Servet Bey

Abstract

The total struggle in the Çanakkale War was not only fought with weapons, but also through the press and media. The intellectuals of the period supported this struggle through writing, poetry, etc. and tried to raise awareness in the society. Ahmed Nedim Servet Bey was a civilian and military bureaucrat who, in addition to contributing to the press-publication dimension of the war with his poems, and was also distinguished for his contribution to the boycott practices against minorities as an important branch of the struggle. He also supported institutions such as scouting, which he thought it would contribute to this struggle with his works. In his poems, Ahmet Nedim Servet Bey emphasized the national and spiritual values needed by a society at war. This study briefly discusses the family members of Ahmed Nedim Servet Bey, who, like him, served in important positions. In addition to the information he mentions in his own memoirs and notes, it provides information about his life by utilizing registry records and various documents, aims to correct some previous misinformation, and introduces his works in general. Among the works of Ahmed Nedim Servet Bey, the most prominent one is his poem "From the Immortal Memories of Çanakkale: Prayer", which is the subject of this article. This poem was published by different media organs in various periods and is one of his works that attracted a lot of attention. He wrote this poem with the aim of reflecting the feelings he felt as a result of what he saw and experienced in Çanakkale, where he traveled during the war. Another aim of this article is to analyze the poem "From the Immortal Memories of Çanakkale: Prayer", based on different versions of the poem in various journals, treatises and books, and to establish an accurate and complete text.

Keywords: Ahmet Nedim Servet [Tör], World War I, Balkan Wars, Çanakkale Victory, Turkish War Literature.

Giriş

Milletimizin, her yönüyle dünya harp tarihine geçen en mühim zaferlerinden biri şüphesiz Çanakkale savaşıdır. Osmanlı asker ve sivilleri savaşta, İngiliz ve Fransızların, deniz, hava ve kara ordularıyla Çanakkale Boğazı’nı geçmek için yaptığı saldırıları, canı bahasına püskürten başarılı bir müdafaa yapmıştır. Ahmet Nedim Bey ise zaferin ardındaki ruhu, cepheye sıcağı sıcağına bütün derinliğiyle duyarak hissiyatını şiir ve yazılarıyla ortaya koymuş kıymetli Osmanlı münevverlerinden biridir.

Hakkında bir yüksek lisans tezi yapılmış¹ olsa da günümüzde kimliği ve eserleriyle yeteri kadar tanınmamış meçhul kahramanlar arasında yer alan bu himmetli, gayretli kalem erbabını yeni bilgi ve belgelerle tekrar ilim dünyasının dikkatlerine sunmak gerekli olacaktır. Bilhassa Osmanlı Arşivindeki sicill-i ahvâl defteri ve diğer evrakın sağladığı bilgi ve belgelerle konuya tekrar eğilmek, eserleri ve kimliği hususundaki bilgileri, nerdeyse 20 seneden beri biriktirdiğimiz farklı kaynaklardaki malumatla zenginleştirmek, hakkında tekrar edilip duran bazı yanlışları tashih etmek, bunları ilim âlemi yanında geniş kitlelere aktarmak, bu makalenin hedefleri arasındadır.

Onun dikkatlerden kaçan bir diğer özelliği de II. Meşrutiyet’in ilânından sonra gelişen dış hadiselerin tetiklemesiyle ortaya çıkan “boykot” hareketlerindeki rolüdür. Kurulan hükümetler vasıtasıyla siyasi gücü elinden bulandıran İttihat ve Terakkî Fırkası’nın desteğiyle gittikçe gelişen “boykot” uygulamalarının önemli ve velûd yazarlarından olmasıdır. Nitekim başta Rumlar ve Bulgarlar olmak üzere Osmanlı tebaası olan azınlıklar, ticaret yoluyla yaşadıkları yerlerdeki Müslüman halktan devşirdikleri kazançları, kendi milli menfaatlerini gerçekleştirmek üzere gizli-açık faaliyetlere aktarmaya girişmişlerdi. Buna karşı Osmanlı münevverleri de basın yayın vasıtalarıyla halkın onları boykot etmeleri için devletçe de desteklenen neşriyata önyak olmuşlardır.

Ahmed Nedim Bey’in bir başka özelliği de, “Çanakkale savaşının ölmez hâtıraları” alt başlığıyla unutulmaması gerektiğine işaret ettiği “Namaz” şiirini de kaleme almış, savaş edebiyatımızın güçlü simalarından olmasıdır. Şiirle karşılaştığımız ilk yıllardan bu yana bilhassa konferanslarımızda ve bazı yazılarımızda üzerinde durduğumuz bu uzun şiirin tamamını okuyuculara arz ederken hedefimiz, müellifin yayımladığı risale ile devrin aynı yıl neşredilen mecmuaları yanında daha sonraki dergilerde mevcut farklılıklara da işaret suretiyle bir tür metin tesisi yoluna gidilmesidir.

¹ Nur Doğan, *Ahmed Nedim Tör ve Şiirleri* (İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

“Namaz” şiiri, şairin birer tablo çizer gibi başarıyla tasvir ettiği Çanakkale’de namaza duran bir erin, Mehmed Âkîf’in:

Alınır kal’a mı göğsündeki kat kat iman?

Hangi kuvvet onu, hâşâ edecek kabrına râm?

gibi ölümsüz mısralarında tasvir ettiği imanyla, patlayan bombalara, etrafı kasıp kavuran şarapnel ve mermilere aldırmadan namaza duruşunu, âbid bir mü’min hâlet-i ruhiyesi içinde Rabbine yönelişini anlatmaktadır. Namaz şiiri, Mehmed Âkîf’in bir edebiyat mucizesi olan Çanakkale şiiri kadar olmasa bile, onu daha kuvvetle anlamayı sağlayan, başarılı ve açık ifadesiyle herkesin kolay anlayabileceği bir manzûmedir. Şiir, türlü değerlerimizin erozyona uğradığı zamanımızda, terörün sivil-asker demeden vahşice tedhişlerini önlemek için vatan uğruna canlarını feda etmekten çekinmeyen şehitlerimizin, genç-ihthiyar-kadın-erkek-çoluk-çocuk bütün toplumun her zamankinden çok muhtaç olduğu değerlerin ana hatlarını ihtivâ etmektedir.

Şairimizin hayatı hakkında aşağıda verilecek kısa bilgiler ise bir taraftan onun nasıl yetiştiğini ve -günümüz tabiriyle- aldığı değerler eğitiminin mâhiyetini gösteren ana unsurları daha iyi anlamayı sağlarken diğer taraftan hâtıralarından yaptığımız aktarımlar devrin havasını teneffüs etmemizi sağlayacak belgelerdendir. Bu itibarla özellikle *Hatıralar*² dikkatle incelendiğinde, din psikolojisi ve sosyolojisi alanlarına değerli malzemeler sağlayacak kıymettedir.

1. Ahmed Nedim’in Tarihçe-i Hayatı:

Başbakanlık Arşivi’nde mevcut, Osmanlı memurlarının kimlikleri hakkında resmî bilgilere yer veren *Sicill-i Ahvâl Defteri*³’ndeki kayda göre Ahmet Nedim, Osmanlı Yedinci Ordu-yı Hümâyün Levâzım Dâiresi Reisi Hacı Mehmed Servet Paşa (ö. 1918)³ ile İfâkat Hanım’ın (ö. 1919)⁴ üç çocuğunun en büyüğü olarak 1288 Zilka’de’sinde (1871) İstanbul’da doğmuştur.

Ahmet Nedim Servet Bey, kitaplarında kullanmamakla beraber, kardeşleri gibi babalarının ikinci adını da taşıırken bir taraftan Osmanlı geleneğinde yerleşik bir ananeyi uygulamış, diğer taraftan aile irtibatına işaret etmiştir.

² Ahmet Nedim Servet Tör, *Nevbât’ın Günlüğü “Defter-i Hâtırât” Yaşantı*, haz. Kaya Şahin (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000), 16.

³ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*, No. 48, 215. Bundan sonra kısaca *Sicil* olarak anılacaktır. Bazı araştırmacılar Paşa’nın ismini “Ferit Mehmed Servet” olarak kaydetmişse de bu durum Vedat Nedim Tör’ün vefat ilânında (*Milliyet Gazetesi*, “Vefat İlânı” (11 Mart 1985), dedesinin askeri kimliğini belirtmek için zikredilen “Yemen ve İzmir kumandanı merhum Ferit Servet Paşa” unvanında “Ferik” olması gereken kelimenin yanlışlıkla “Ferit” suretinde yazılmasından kaynaklanmış görünmektedir.

⁴ Tör, *Hâtırât*, 16.

Kardeşi, Mustafa Edip Servet Bey (1881-1960) de bir Osmanlı askeri olup sonradan “İttihat Terakkî” adını alacak olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti’nin Selanik’teki çekirdek kadrosu kurucularından bir ittihatçıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, TBMM’nin ikinci devresinden itibaren yedi dönem CHP milletvekilliği yapmış, Atatürk’e çok yakın bir isimdir.⁵

En küçük kardeşleri ise Dr. Fikri Servet Bey (1892-1955), Balkan ve Çanakkale savaşlarında başarılı hizmetlerde bulunmuş, gazetedeki vefat ilanından anlaşıldığı kadarıyla, İstanbul Üniversitesi Sağlık Merkezi Hekimi iken 29.3.1955’te vefat etmiş bir tabiptir.⁶

Ahmet Nedim, babasının görevle bulunduğu sırada Adapazarı Rüşdiyesi’nden mezun olmuş, yüksek tahsilini ise İstanbul’da Mülkiye-i Şâhâne’yi bitirerek tamamlamıştır.⁷ Mezuniyetinin ardından 1307 Safer ayının 22’sinde (6 teşrîn-i evvel 1305) on dokuz yaşında iken Yedinci Ordu-yı Hümâyûn Erkân-ı Harbiye dairesi ikinci şubesi sivil memurluğuna tayin edilerek devlet hizmetine girmiştir.⁸ Sicil defterindeki kayıtlara göre

“1310’da, Mubâsebât Dâiresi Tahriât Kalemî’nde görevlendirildiği, 1313’te Alasonya Ordu-yı Hümâyûn-ı Erkân-ı Harbiyyesi Başkâtâbeti’ne gönderildiği, burada bir sene kaldıktan sonra İstanbul’daki vazifesine döndüğü” anlaşılmaktadır. Defterdeki kayıtların devamında şu bilgiler mevcuttur: “1317’de ikinci sınıf memurluğa terfî ederek Mubâsebât Dâiresi Tahriât kalemine geçmiş, 1319’da birinci dereceye yükseltilerek Şifre kalemünde vazifelenmiştir. 1320’de Teftîş-i Askerî Komisyonu Kâtâbeti’ne tâyin olmuş ardından 1324’te Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Dâiresi Başkâtâbeti’ne getirilmiştir.”

1327’de nezâret kadrolarında gerçekleştirilen personel azaltılması sırasında vazifede kalan az sayıdaki isimlerden olmuştur.”⁹

⁵ Babası gibi bir asker olan Mustafa Edip Servet Bey, *Londra Sulh Konferansı Askerî Müşavirliği, Veliabı Yusuf İzzettin Efendi’nin Seryaverliği, Üçüncü Kurmay Başkanlığı, İstanbul Ordu Dairesi Başkan Yardımcılığı, Mütâreke ve Üserâ Encümeni üyeliği, Suriye Sınır Tayini Encümeni Başkanlığı, Beyoğlu Mutasarrıf Vekilliği, Halife Seryaverliği* gibi görevlerde bulunmuştur. *Maden Müdürlüğü, Bahya Karaaydın Madenleri Müşavirliği*, gibi idareciliklerden sonra, Atatürk’ün yakın arkadaşlarından olması hasebiyle, II. ve III. Dönem İstanbul; IV., V., VI., VII. ve VIII. Dönem Gümüşhane Milletvekili olarak TBMM’de yer almıştır (bkz. *TBMM Albümü*, 2012, s. 152). Milletvekili iken, Atatürk tarafından Mekke’de yapılan İslam Konferansı’na fotr şapka giyerek “*Mekke’ye gidip beni temsil edeceksin. Türksün, Müslümansın! Türklük, Müslümanlığın öncüsü ve kalavuzudur. Mekke’ye şapka ile gireceksin. Seni parçalamaya bile kalksalar başını vereceksin ama eğilmeyeceksin.*” talimatıyla gönderilmiştir (Hülâgü, 1998: 37-43). Ayrıca Ankara Farmason locasının önde gelen bir üyesi olup “1927-1930 yılları arasında Büyük Üstatlık” yapmıştır. (Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası sitesi: <https://www.mason.org.tr>. Erişim tarihi 19.11.2022). Ayrıca “Nöbet Defterleri” üzerinde yapılan bir araştırmaya göre “Paşanın mütâd işret sofralarına en fazla dâvet edilenlerden olup, “1932 ilâ 1938” arasında toplam 304 defa bu sofralarda hazır bulunmuştur (Mehmet Soydan, “Atatürk’ün Sofrasına Çağrılı Olanlar”, *Milliyet Gazetesi* (13 Kasım 1981), 7.). Servet Tör ve Tör ailesi hakkında dikkat çekici başka bilgiler Alparslan Yasa’nın *Yeni Söz*’deki yazısında yer almaktadır. Bk. Alparslan Yasa, “Mustafa Kemâl’in Hastalığı, Ölümü, Cenâzesi 73”, *Yeni Söz* (01 Aralık 2018).

⁶ *Milliyet Gazetesi*, “Vefat İlanı” (30 Mart 1955), 2. Dr. Fikri Bey, İstanbul Üniversitesi Sağlık Merkezi Hekimi iken 29 Mart’ta Kireçburnu’ndaki evinde vefat etmiş, ertesi gün Beşiktaş Sinan Paşa camiinde öğleyin kılınan cenaze namazının ardından Yahya Efendi Dergâhı hazîresindeki aile sofasına defnedilmiştir. Damadı Hasan Refik Ertuğ kayınpederinin kütüphanesinde bulunduğu bir defterden hareketle onun zengin bir kitaplığa sahip olduğunu belirtmektedir. (Geniş bilgi için bk. Adnan Ötügen, “Eski Bir Defter. 60 Yıl Önceki Türk Kütüphaneleri”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 11/3-4 (1962), 156-179.

⁷ BOA, [DH.SAİD.d], No. 48, 215.

⁸ BOA, [DH.SAİD.d], No. 48, 215.

⁹ BOA, [DH.SAİD.d], No. 48, 215.

Ahmet Nedim Bey, Meşrutiyet'in ilânından sonra İstanbul'da Harbiye Nezâreti'nde 5 yıl başkâtiplik yapmış, görevindeki titizliği ve vazifesine devamı sebebiyle başarılı bulunmuş, âmirlerince sevilmiş ve derece almış bir kişidir. Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı¹⁰ olarak tayiniyle birlikte (3 Ocak 1914) burada yapılan düzenlemede emsâli tekâüt edilirken kendisine Harbiye Dairesi Riyâseti'nde askerî memur olarak yeniden görev verildiğini *Hâtırât*'ta şöyle anlatmaktadır:

“Meşrutiyet'in ilânından sonra beni Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Dâiresi başkâtibi yapmışlardı... Beş seneden biraz fazla bir müddettir o vazife ile mükellef ve meşgul idim. Enver Paşa'nın Harbiye Nezâreti'ne tayiniyle beraber orduda görülen faaliyet ve icrâât, tabiatıyla Harbiye Nezâreti'ne de teşmil edilmek lâzım gelirdi... Edildi. Nezâret dâire ve şubeleri yeni bir teşkilâta tâbi tutuldu. Askerî ve mülkî pek çok kişi emekli edilerek veya işten çıkarılarak dâire mevcutları gözden geçirilip azaltıldı.

Bu hususta, Müşir Liman Sanders Paşa'nın başkanlığında Almanya'dan gelen bir Hey'et-i İslâhiye'nin etkisi görüldü.¹¹ Birtakım dâirelerin ve bazı memûriyetlerin düzenlenmesi veya ortadan kaldırılması sırasında başkâtiplikler de lağvolundu. Birçok arkadaşım emekli edildilerse de Mektupçu [Ali] Bey'le¹² benim göreve devamım uygun görülmüş olacak ki bize ilişmediler ve beni, şimdilik, Harbiye Dairesi Riyâseti'ne verdiler...

Evet kızm; şimdîye kadar sivil bir kâtip olan baban bundan sonra bir asker kâtip oluyor.”¹³

Anlaşıldığına göre Enver Paşa'ya yakınlığı sebebiyle Ahmet Nedim Bey'in bundan sonraki hayatı, Harbiye Nezâreti'ndeki katiplik dışında, kendisine verilen ve aşağıdaki ifadelerden anlaşıldığına göre bir kısmı gizli çeşitli görevleri başarıyla yerine getiren bir asker memur olarak geçmiştir. Devrin tabiriyle, “kalem erbâbından” olduğundan makalenin ilerleyen bölümlerinde her biri kısaca tanıtılacak olan manzum-mensur risâleler kaleme almış ve bilhassa “boykot risâleleri” olarak anılabilecek olanlar¹⁴ dahil kendi imkânlarıyla bastırıldığı bu hacimsiz ama etkili kitapçıklarla beraber birçok esere imza atmıştır. Bunlar aynı zamanda devrin yazar ve şairleri arasına girmesini de temin etmiştir. Özellikle Çanakkale savaşlarıyla ilgili manzum metinlerin, Harbiye Nezâreti'nce Çanakkale'de görevlendirilmesinden, vazifesi dolayısıyla ordunun çektiği sıkıntıları iyi bilmesinden ve cephede bizzat şahit olmasıyla askerlerden dinlemesinden kaynaklanmış görünmektedir. Aşağıda “Seyahatleri” başlığı altında bu mühim görevlendirmelerin başlıcalarına işaret ederken onun önemli hizmetleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak mümkün olacak, eserlerinde aktardıklarının bu dikkatli müşâhedelerden kaynaklandığı kolayca anlaşılacaktır.

¹⁰ Talat Paşa kabinesinin istifası ile Enver Paşa'nın da Harbiye nâzırlığı görevi 14 Ekim 1918'de sona ermiştir.

¹¹ Liman von Sanders Paşa'nın bu çalışmaları 1913-1918 arasını kapsamaktadır (Geniş bilgi için bk. Muzaffer Tepekaya, “Osmanlı Alman İlişkileri (1870-1914)”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel (Ankara, 2002).)

¹² Harbiye Nezâreti Mektupçusu Ali Bey.

¹³ Tör, *Hâtırât*, 132-133.

¹⁴ Ahmet Nedim, *Müslümanlara Mabsus Kurtulmak Yolu* (İstanbul, 1329/1913); Ahmet Nedim, *Tatlı Ümitler Acı Sözler* (İstanbul, 1329/1913); Ahmet Nedim, *Erbâb-ı Hamîyyet ve Basîrete: Gazeteler Ne Diyor?* (İstanbul, 1330/1914).

1.1. Seyahatleri:

Hâtırât’taki bilgiler Ahmed Nedim’in üstlendiği bazı vazifeler sebebiyle zaman zaman İstanbul’dan ayrıldığı ve bu vesile ile payitaht dışındaki Osmanlı coğrafyasını tanıma imkânı elde ettiğini göstermektedir. Sayısı üç olan bu tür seyahatlerde, farklı zaman ve zorlu şartlar altında yola çıkarak, harplerle perişan olan memleketin pek çok bölgesini gezmiş, muhârebe alanlarında bulunmuş; savaşın acımasız tahribatını müşâhede etmiş, cemiyet ve fertler üzerinde açmış olduğu yaraları bizzat görmüştü. Bu tür vesileler, şahsen şahit olduğu savaş anlarından kaynaklanan acıları, yüreğinin derinlerinde hissetmesine imkân verdiği gibi, samimi duygularını manzum eserleriyle okuyucularına da hissettirmiştir.

1.1.1. Çanakkale Seyahati:

Gezileriyle ilgili *Defter-i Hâtırât*’a düştüğü kayıtların ilki 7 Kasım 1915 tarihini taşımaktadır.

“Yine bu defterde birçok akisleri bulunan, diinkü Balkan Harbi fâcialarının acı ve siyah hâtıralarını şan ve şerefle örten ve babamı kırkımdan sonra, kardeşini de gençlik yıllarının başlangıcında birer saz şairi yapan Çanakkale müdâfaalarının cereyân ettiği yerleri yakından görmek ve her karış toprağı yüzlerce Türk kanına mal olan o kanlı harp sahalarını baştan başa dolaşıp ziyâret etmek en büyük emelim idi. Ortaya çıkan bir fırsatı kaçırmadım. Teşrinievvelin birinci perşembe günü Sirkeci’den bindiğim trenden Murath’da inerek, karadan Tekirdağı, Gelibolu yoluyla üç günde harp sahasına ulaştım ve ondan sonra on beş gün kadar Çanakkale boğazının Rumeli ve Anadolu yakasındaki askeri mevkiileri dolaşarak top ve tüfek sesleri arasında pek heyecanlı fakat câzîp günler geçirdim.”¹⁵

Bilindiği gibi Enver Paşa, Çanakkale muhârebelerini ve Mehmetçiğin burada canı ve kanı bahasına gösterdiği destânî başarıları sanatçı duyarlılığı ile etkili bir biçimde anlatmak, tarihin altın sayfalarına en güzel biçimde kazımak niyetiyle cepheye edebî bir heyet göndermişti.¹⁶ Bu edebiyatçılar arasında, müellifimizin ağabeyi Mustafa Edip Servet Bey askeri danışman, kardeşi Dr. Fikri Servet Bey de heyetin doktoru olarak yer almıştır.¹⁷ Fakat heyette Ahmet Nedim’in bulunmadığı bilindiğinden, onun *Hâtırât*’ta sözünü ettiği “fırsatın” ne olduğu açıkça anlaşılamamaktadır. Fakat cepheyi neredeyse karış karış gezdiğini ve pek çok kahramanlık hikâyesi dinlediğini, ancak defter müsâit olmadığı için günlüğe nakledemediğini, görüp işittiklerini şürlerinde aktaracağını: “Oralarda dinlediğim fedâkârlıklara ait menkıbeleri, oralarda iftiharla şâhid olduğum kahramanca hayatları tafsilâtıyla anlatmaya defterim müsâit değil. Bunların bende meydana getirdiği bazı hisleri, bundan sonra yazacağım manzûmelerimde göreceksin.”¹⁸ cümleleri açıklamaktadır.

¹⁵ Tör, *Hâtırât*, 206-207.

¹⁶ Geniş bilgi için bk. Beşir Ayvazoğlu, *Edebiyatın Çanakkale’yle İmtihanı Arıburnu ve Seddülbahir’de On Gün* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2021).

¹⁷ İbrahim Alâettin Gövsa, *Çanakkale İzleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1989), 10-11.

¹⁸ Tör, *Hâtırât*, 207.

Nitekim aşağıda tanıtacağımız *Namaż*¹⁹ ve *Hediye*²⁰ risâleleri ile *Cenk Destanı*²¹, bu seyahatin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

1.1.2. Erzurum Seyahati:

Ahmed Nedim'in İstanbul dışında gerçekleşen ikinci seyahati Erzurum'a gitmesidir. *Defteri Hâtrâta*'a 6 Aralık 1915 tarihiyle kaydedilen bu bilgi oğlu Vedat Nedim'in [Tör] yazısıyladır.²² Kendisi İstanbul'da bulunmadığı bu devrede, kızı için kaleme aldığı günlükteki notları devam ettirme vazifesini oğlu Vedat Nedim'e bırakmış, o da bu seyahatle ilgili olarak sadece şu notu düşmüştür:

*“Erzurum Üçüncü Ordu Kumandanı Mahmut Kâmil Paşa, Harbiye Nezâreti'nden, ordu mensuplarının maaşlarını ödemek ve gerekli malzemeleri temin için iki yüz bin lira istemiş... Fakat oralara (kışın bütün vahşetiyle yaşandığı bir zamanda) kimse gitmeye cesâret edememiş... Yalnız yaradılışı itibariyle seyahati pek seven ve Mahmut Kâmil Paşa'ya cidden pek samimî bir muhabbetle bağlı olan babama bu bir vesile olmuş ve hemen bu mühim meblağı götürmeyi üstlenmiş...”*²³

Müellifimizin bu seyahati hakkında dönüşünde deftere aktardığı bilgilerden biraz daha geniş malumat elde etmek mümkündür:

*“Kızım, Erzurum'a kadar yaptığım seyahatin ve o havâlideki gezintilerimin tafsilatıyla defterini doldurmuyacağım. Yalnız Ulukışla'ya kadar şimendiferle ve oradan Kayseri, Sivas ve Erzurum yoluyla Erzurum'a kadar arabalarla ve en seri bir sûrette ondokuz günde Anadolu'yu baştan başa kat ederken yollarda gördüğüm hallerin ve mânen duyduğum acıların pek elem verici olduğunu belirtmeliyim...”*²⁴

1.1.3. Arabistan Seyahati:

Ahmet Nedim Bey'in, üçüncü ve son seyahati hakkında günlüğe düştüğü 31 Aralık 1916 tarihli nottaki bilgiler daha geniştir:

*“Filhakîka, dört buçuk ton sıkletindeki yetmiş seksen parçalık mühim bir hamûlenin ağır mes'uliyetini yüklenerek, şimendifer, araba, otomobil gibi çeşitli vasıtalarla nakliyesi ve birçok aktarmalar ile karadan bir Arabistan yolculuğu yapmaktaki müşkilât ancak serseri ve âvâre bir ruha sâhip kişi tarafından ibtiyâr ve iktibâm olunabilir?”*²⁵

*“... Ancak Şam'a kadar uzayacak bir seyahatten faydalanarak -Nasreddin Hoca'nın, hamam için izin alıp da Bursa'ya giden karısı gibi- ben de ne Medine'yi bıraktım ne de Kudüs'ü! Medine'de, Kudüs'te, Şam'da, Cebel-i Lübnan'ın birkaç yerinde, Beyrut'ta, Halep'te, Adana ve Tarsus'ta asgarî üçer dörder ve azamî onar gün kalmak şartıyla üç ay kadar hemen bütün Suriye ve Filistin'i dolaştım.”*²⁶

¹⁹ Ahmet Nedim, *Namaż* (İstanbul, 1331/1915).

²⁰ Ahmet Nedim, *Hediye* (İstanbul, 1331/1915).

²¹ Ahmet Nedim, *Cenk Destanı* (İstanbul, 1331/1915).

²² Tör, *Hâtrât*, 211.

²³ Tör, *Hâtrât*, 209.

²⁴ Tör, *Hâtrât*, 212.

²⁵ Tör, *Hâtrât*, 209.

²⁶ Tör, *Hâtrât*, 209.

Ahmed Nedim Bey bu seyahatinde Hac mevsimine rastlamış olmalı ki, bazı arşiv kayıtlarında kendisinden Hacı olarak bahsedilmektedir.²⁷ Emekliliğinden sonra İstanbul’da yaşamaya devam ederek 13 Nisan 1947’de vefat etmiş, Ortaköy sırtlarındaki Yahya Efendi Camii hazîresinde bulunan aile kabristanına defnedilmiştir.

Ahmet Nedim Bey, Emine Behice Hanım ile evlenmiş olup ilk çocukları Cumhuriyet dönemi basın-yayın hayatının tanınmış isimlerinden Mekteb-i Sultânî (Galasaray Lisesi) mezunu Vedat Nedim Tör’dür. İki kızından büyüğü *Defter-i Hâtırât* kendisi için yazılmış olan Hatice Nevhiz [Türkmen] hanım,²⁸ küçük kızı ise Gülgûn [Aysay] Hanım’dır.²⁹

Vedat Nedim Tör’ün³⁰ 1985 yılındaki vefatı dolayısıyla *Milliyet Gazetesi*’nde³¹ çıkan ilânda yer alan bilgiler ana hatlarıyla Ahmet Nedim ailesi ve yakın çevresiyle ilgili resmî belgeleri doğrulamaktadır.

1.2. Şairliği ve Yazarlığı:

Ahmed Nedim Bey’in edebiyata meraklı olduğu, hatırı sayılır bir kütüphaneye sahip bulunduğu, gazetelerde, çalıştığı daire adına makaleler neşrettiği ve manzum-mensur eserler kaleme aldığı hâtırattaki uzun-kısa kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ancak şiirle meşguliyetinin ne zaman başladığı, elimizdekilerden başka yayımlanmış şiirleri varsa, nerelerde neşredildiği, hangi konularda kaleme alındığı vs. hakkında yeterli bilgiye sahip olamadığımızı³² belirtmek gerekir. *Nevhiz’in Günlüğü*’nde kızının doğumuyla ilgili kaleme aldığı tarih manzûmesinin başında yer alan aşağıdaki

²⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), *Mütenevvî Maruzât Evrakı [Y.MTV]*, No. 171, 104.

²⁸ Hatice Nevhiz Hanım (1912-1993), müzisyen ve bestekârdır. İstanbul Teknik Üniversitesi hocalarından Yüksek Mühendis Ord. Prof. Abdullah Türkmen (1907-1966) ile evlenmiş, bu evlilikten iki çocuğu dünyaya gelmiştir.

²⁹ Gülgûn Hanım, Op. Dr. Faik Aysay ile evlenmiştir.

³⁰ Kendini gerçek Kemalist olarak tanıtan Vedat Nedim Tör, Cumhuriyet döneminde ortaya konan inkılapları topluma mal etmek için canla-başla çalışan (bk. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a yazdığı 26.06.1951 Mektup, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi nr. 030.01) tanınmış başarılı bir bürokrat, yayıncı, gazeteci, kültür ve sanat adamıdır. Almanya’daki tahsili sırasında Komünist Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasının kurucularından olmuş, 1926 yılında da partinin genel başkanlığını da yapmıştır. Ancak Türkiye’ye döndükten sonra 1927 yılında partiden ayrılarak elindeki bütün gizli evrakı polise teslim ettiği gibi 1927 tevkifatında TİÇSF aleyhine şahitlik yaparak berâet etmişti. Komünist çevrelerce “dönek” olarak tanınsa da *Kadro Dergisi*’nin kurucu ve yazarları arasına yer almıştır. 1933-1937 arasında Matbuat Müdürlüğü yaparken *La Turquie Kemaliste* dergisini çıkaran yazar, matbuat müdürlüğü sırasında Ömer Rıza Doğrul’un “Bizler ne şekil ve ne surette olursa olsun memleket dâbilinde dinî neşriyat yapılarak dinî bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dinî bir zihniyet fideleşmesi vücuda getirilmesine taraftar değiliz.” cümlelerini yazarak hem hükümet politikasını, hem de şahsi kanaatini ortaya koymuştur. (Geniş bilgi için bk., Hikmet Yaman, *Bir Cumhuriyet Aydını: Vedat Nedim Tör*, (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

³¹ Vedat Nedim Tör (ö. 1985). Vefat ilânında “*eski basın yayın umum müdürlerinden basın yayın câmiasının ve edebiyatımızın mümtaz simalarından eski radyo evi müdürü ve Türk folklorunun büyük insanı*” olarak tanıtılmış bir cumhuriyet bürokratıdır. *Milliyet Gazetesi*, “Vefat İlânı”, 11 Mart 1985.

³² Nitekim Ahmed Nedim Bey hakkında *Ahmed Nedim Tör ve Şiirleri* adlı bir çalışma yapmış olan Nur Doğan da eski şiirlerini tesbit edemediğini belirtmiştir (Doğan, *Ahmed Nedim Tör ve Şiirleri*, IX.). Ancak biz “İzci Keşşaf şiirini devrin batıcılık cereyanının nâşir-i efkârı yayınıyla tanınan *İctihad* mecmuasında tesbit ettik. Bk. Ahmed Nedim, “İzci Keşşaf Türküsü”, *İctihad* 109 (05 Haziran 1330). Bu da söz konusu mecmua ile devrin diğer yayın organları dikkatle gözden geçirildiğinde başka şiirlerine de rastlanmanın mümkün olduğunu göstermektedir.

bilgiler, şiirle daha önceki yıllarda meşgul olduğu şeklinde yorumlanmaya müsaitse de çok açık değildir:

“Nazım ve şiirle, bele on beş, yirmi seneden beri hiç meşgul değilim. Fakat bulunması dât-i müşkilât tarîh mes’alesi, şu sûretle pek subûletle halledildikten sonra iş kolaylaşmış sayılırdı. Varsın baba yâdigârı olarak kızımin bir de manzûm tarîh-i velâdeti bulunsun dedim. Vakîit buldukça, öncesi ve ertesi gün uğraşarak, yevm-i velâdetinden bir hafta sonra şu manzûmeciği vücûda getirebildim.

*Allâhu ekber Allâhu ekber
Bir lutf-i nevle olduk mübeşşer*

*Cism-i latîfî, nâzende gül-i ter
Mahsûl-i ömrüm, bir nazlı dubter*

*Mehd-i vücûda bahşetti zîver
Etvârî şîrîn enzâr-ı dülber*

*Dîdârî boş-bû bir verd-i ahmer
Feryâdî gûyâ savt-ı kebûter*

*Bir nûr-ı zî-râh bir râh-ı ezher
Her tavrî câzîb her hâli hoş-ter*

*Yümn-i kudümü ihsân-ı dîger
Hamden kesîran Allâhu ekber*

*Bir geldi fikre târîh-i cevher:
Hatîce Nevhîz olsun mu’ammer?³³*

Bir tarih manzûmesi için epey başarılı görünen bu şiirin, daha önce bu işle hiç uğraşmamış, aruz bilmeyen ve tarih düşürmekte hiç tecrübesi olmayan bir kalemden çıkması yahut onun ilk kalem tecrübesi olması epey zor görünmektedir. Nitekim Ahmet Nedim Bey’in yukarıya alınan satırlarda “on beş yirmi seneden beri şiir yazmadığımı söylemes?” dikkat çeken önemli bir beyandır. Bu ifade gerçek olarak kabul edilir ve günlüğü 1912 yılında yazmaya başladığı göz önüne alınırsa, şairimizin önceki yıllarda da manzûmeler yazdığını söylemek mümkündür. Bu başarıyı pek çok Osmanlı münevverinin aldıkları kuvvetli eğitim sebebiyle nazım ve nesirde belli bir seviyeyi yakalamış olmalarıyla izah etmek de bir zorlama sayılsa da mümkündür. Ayrıca *Sicil* defterinde yer alan “*Türkçe kitâbete kâdirdir.*” kaydı bir kâtip için mâlûmu ilâm sayılacağından bu vurgunun şairliğini de kapsayabileceği hatıra gelebilirse de daha çok neşrettiği mensur risâlelerinden kaynaklanmış olması akla daha uygundur.

Bütün bunlar Ahmed Nedim Bey’in gençliğinde mahlas veya takma ad kullanarak manzûmeler neşretmiş olabileceği ihtimâlini hatıra getirmektedir. Ancak yazar ve eserleri hakkında bir yüksek lisans çalışması hazırlayan Nur Doğan’ın “*elimize o dönemin süreli yayınlarında [neşredilmiş]*

³³ Tör, *Hâtrât*, 34.

*herhangi bir şiiri geçmediği için bu zaman aralığında yazdığı şiirlerini yayımlayıp yayımlamadığı konusunda kesin bir sonuca varamıyoruz.”*³⁴ şeklindeki ifadesi mâkul görünmekle beraber konuya ihtiyatla yaklaşmak ve şimdilik başka manzûmelerine ulaşamadığını söylemek yanlış görünmemektedir.

Netice olarak Millî edebiyat dönemi şair ve yazarları arasında değerlendirilen Ahmet Nedim Bey’i, Harbiye Nezâreti’ndeki görevi dışında kalemiyle milletine, memleketine, halkına ve dolayısıyla orduya büyük hizmetleri olmuş bir asker olarak kabul etmek gerekir.

Bunun yanında hâtırâtta bir nottan, boş vakitlerinde kitap okumanın yanında kendisinin “Kafkas kuşağı” adıyla andığı bir kuşak çeşidi yapımında mâhir olduğu, böylece el sanatı/zenâatı ile uğraştığı anlaşılmaktadır.

1.3. Eserleri

Ahmet Nedim Bey bir şair ve müellif olarak adını, Balkan, Çanakkale ve Kurtuluş savaşları sırasında yazdığı manzûmelerinden daha çok -kendi ifadesiyle söylenecek olursa- “propaganda risâleleriyle” duyurmuş ve toplumu etkilemiş bir isimdir. Eserlerini *Defter-i Hâtırât*’ın verdiği bilgileri öne alarak, kronolojiye uygun bir şekilde kısaca tanıtmak hayat hikâyesini tamamlayacaktır. Bu eseri öne almamızın bir sebebi de yazarın aşağıda her birini kısaca tanıtacağımız risâleler hakkında burada çeşitli bilgilere yer vermesidir.

1.3.1. *Nevhiz’in Günlüğü: Defter-i Hâtırât*.³⁵

Yazarın 1912 ile 31 Aralık 1916 arasında³⁶ *Defter-i Hâtırât* başlığıyla bir deftere yazdığı notlar, *Nevhiz’in Günlüğü “Defter-i Hatırât” Yaşantı*, adıyla Kaya Şâhin tarafından günümüz alfabesine aktarılarak 2000 yılında kitap halinde yayımlanmıştır. Kitap, Ahmed Nedim’in diğerlerine göre en son neşredilmekle beraber daha erken kaleme aldığı eserlerdendir.

Hâtırât, yazarın kızı Hatice Nevhiz’in 1912 yılındaki doğumundan itibaren başlayarak üç yaşına kadar olan hayatı merkeze alınarak tutulmuş bir günlüktür. Yazar deftere, kızının doğumundan yirmi beş gün sonra başlamış ve günü gününe not tutmak yerine değişik zaman aralıklarında bazen geçmişe dönerek tamamlamıştır. Bu sebeple eserde eşinin hâmileliğinin ilk aylarından başlayan bilgiler vermiş, daha çok kızını merkeze alarak onun için bir günlük şeklinde yazılar kaleme almıştır. Kızının doğumu, isim konulması, sütanneleriyle olan mâcerâlar, bebeğin adım adım gelişimi, geçirdiği hastalıklar, bu arada ailenin karşılaştığı önemli olaylar, devrin sosyal ve siyasî meselelerine temaslar, devrindeki İstanbul yangınları gibi pek çok konu üzerinde durulmuştur.

³⁴ Doğan, *Ahmed Nedim Tör ve Şiirleri*, 10.

³⁵ Tör, *Hâtırât*.

³⁶ Defterdeki tarih (hicri: Muharrem 1331, rûmî: Kânûn-ı Evvel 1328)’dir.

Ahmet Nedim, bu yaşında tabîi olarak dış dünyada olan bitenden haberdar olmayan Nevhîz ile konuştuklarını anlayabilirmiş gibi sohbet tarzını benimsemiş, tuttuğu kayıtlarda, sosyal ve siyasî meselelere neden yer verdiğiyle ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“Şu defteri, okuyup anlayacak bir çağa geldiğin zaman, seni pek ilgilendirmeyen bu tarihî sahîfelerin varlığını, belki fazla göreceksin ve ‘Acaba babam, bu lüzumsuz şeyleri niçin yazmış?’ gibi bazı düşüncelerde bulunacaksın kızım. Evet, senin için bakıkatte boş ve faydasız şeyler. Fakat kızım, eğer sen, bu satırların yazıldığı günlerde his ve anlayış bakımından biraz gelişmiş bir yaşta bulunsa idin, babanı mâzur görecektin. Öyle felâketli bir tarihî anda bulunuyoruz ki, ihtimâl ömrümüzün bu acılı günleri bile, ‘Geçmiş zaman olur ki hayâlî cihân değer!’ cümlesini hasretle tekrarlamaya uygun bir zemin teşkil edecek!”³⁷

Eser, dönemini yansıtmaya açısından olduğu kadar, yazarımızın, kendisi ve eserleriyle ilgili kıymetli bilgiler vermesi bakımından da önemlidir. Kitap Nevin Meriç tarafından bir inceleme makalesine konu edilmiştir.³⁸

Yazar ve eserleri üzerinde Yüksek Lisans çalışması hazırlamış Nur Doğan *Defter-i Hâtrâî*’ta 1913-1916 yılına ait toplam 112 gün, tarih ve kayıt yer aldığını ve eserin 1916 yılına ait beş metinle sona erdiğini” belirtmektedir.³⁹ Oldukça sade ve akıcı bir dil ile kaleme alınmış hâtrâî’nin bir diğer önemi yazarın kimi kitapları hakkında verdiği bilgiler bakımındandır. Anlatılanların yer yer çoğu oğlu Vedat Nedim Tör tarafından çekilmiş aktüel resimlerle desteklenmiş olması eseri oldukça dikkat çekici kılmıştır.

1.3.2. *Müslümanlara Mahsus Kurtulmak Yolu, (İstanbul 1329/1913), 48 s.*

Ahmet Nedim Bey’in 1913 yılında kaleme alınmış, kırk sekiz sayfalık bu mensur risâlesi hakkında bilgi vermeden önce eserin konu içindeki yeri ve önemini daha iyi kavramayı sağlamak için bu yıllarda ortaya çıkan “Boykot” hareketini kısaca hatırlatmak faydalı olacaktır.

Bilindiği gibi, II. Meşrutiyet dönemindeki ilk boykot hareketi, Bosna-Hersek’i topraklarına kattığını ilan eden Avusturya mallarına karşı halkın büyük ölçüde katıldığı bir ekonomik uygulama olarak başlamıştır.⁴⁰ 8 Ekim 1908 tarihinde başta medrese öğrencileri ve İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri olmak üzere binlerce kişi, Harbiye Nezareti önünde toplanarak protestolarda bulunmuştu. Ardından İstanbul ve Selanik’teki liman işçileriyle mavnacıların Avusturya Lloyd firmasına ait gemilerden yük taşımayı reddetmesiyle devam etmiş, buna halkın bilhassa giydikleri fesleri satın almayarak Avusturya mallarına karşı giriştikleri boykotla yaygınlaşmıştı. Bunun üzerine ciddi

³⁷ Tör, *Hâtrâî*, 29-30.

³⁸ Nevin Meriç, “Ahmed Nedim ve Nevhiz’in Günlüğü: Başkasına Yazılan Bir Günlüğün Anatomisi”, *Otur Baştan Yaz Beni Oto/Biyografiye Taze Bakışlar*, haz. Abdülhamit Kırmızı (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 91-127.

³⁹ Doğan, *Ahmed Nedim Tör ve Şiirleri*, 12.

⁴⁰ II. Meşrutiyet dönemindeki bu ilk boykot hareketi hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Emin Elmacı, *Bosna-Hersek’in Avusturya Tarafından İlhakı ve Doğurduğu Tepkiler (1908-1912)* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996).

ekonomik zararlara uğrayan Avusturya, 26 Şubat 1909 tarihindeki anlaşmaya göre Osmanlı Devleti’ne ciddi bir tazminat ödeyince boykot da son bulmuştu.

Bu devredeki ikinci boykot hareketini⁴¹ 1909-1911 yıllarında Yunanistan’ın Girit adası üzerindeki isteklerinden vazgeçmemesi ardından gelişen olaylar tetiklemiştir. Nitekim, Yunan hükümetinin, Osmanlı vatandaşı olan Rumları, kendi siyasal amaçlarına doğrultusunda gizli-açık faaliyetlerde bulunmaya teşvik etmesi sonucunda, bunun gözle görülür elle tutulur neticelerini de ortaya çıkarmıştı. Asırlarca aynı devlet çatısı altında yaşayan Rumların, Osmanlı ülkesinde yaşayan Müslümanlardan elde ettikleri kârlarla biriktirdikleri paraları donanmalarını güçlendirmek üzere Yunanistan’a aktarmışlar bu durum toplumda büyük bir infiale sebep olmuştu. “Averof” adında Görice’li bir Rum tüccarın, Yunanistan’a hediye ettiği zırhlı yüzünden Osmanlı Donanması Ege Denizi’ne açılmadığından Rumeli topraklarına asker sevk edememesi bardağı taşıran son damla oldu. Mesele basına intikal edince, boykot Rumlar dışında nerdeyse bütün gayrimüslim tüccarlardan alışveriş yapmamaya dönüşerek gazete ve dergilerde boykotu destekleyen yazılar çıkmaya başlamış, hatta Rum ve diğer azınlıklara ait ticarethanelerin listelerinin yayımlanmasına kadar varmıştır.

İttihat ve Terakki Hükümetleri tarafından da desteklenen boykot hareketi, Ahmed Nedim gibi bazı kalemlerin ortaya koyduğu risalelerle iki koldan ilerlemiş, bir taraftan halk yerli ve millî olan mallara yönlendirilmiş, diğer taraftan da Müslüman ve Türk tüccarlardan alışveriş yapılması konusu bunlarda kuvvetle işlenmiştir. Hatta, İttihat ve Terakki, toplumun temeli olan genç neslin de boykot şuuruyla yetişmesini sağlamak için dönemin çocuk dergilerinde bile konunun sıkça işlenmesini sağlamıştır.

Bu durum kısa zamanda karşı tepkileri doğurmuş, azınlıklar boykota karşı kendi efkâr-ı umûmiyelerini harekete geçirmekle kalmamış, yabancı devletlerin de Osmanlı devleti üzerinde baskı kurmalarına imkân vermiştir.

Nur Doğan’ın “bildiri” olarak adlandırdığı⁴² metin, Ahmed Nedim’in risâlesine dönecek olursak, genel özellikleri itibariyle Osmanlı Devleti’nin XX. yüzyılın ilk çeyreğinde karşılaştığı dâhilî ve hâricî sıkıntılara dikkat çekmek ve bunlardan kurtulmak için halkı ikaz maksadıyla kaleme alınan “boykot risâleleri” arasında⁴³ çok etkili olmuş örneklerdendir.⁴⁴ Bu tarz risâleler, çoğu kere dinî ve

⁴¹ Yunanistan’a karşı yapılan boykot hareketi hakkında geniş bilgi için bk. Hasan Taner Kerimoğlu, *İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Rum Politikası 1908–1914* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 190-206.

⁴² Doğan, *Ahmed Nedim Tör ve Şiirleri*, 15.

⁴³ Bunların önemlilerinden biri *Rum Patriki’ne Açık Mektup Boykot Müslümanların Hakke Değil midir?* adlı risâledir: Hüseyin Kazım Kadri, *Rum Patriki’ne Açık Mektup Boykot Müslümanların Hakke Değil midir?* (İstanbul, 1330/1914).

⁴⁴ Bu konuda bir kısmı tanınmayan isimler tarafından hazırlanmış pek çok risâle olduğunu Enderun’daki sahaflık günlerimizde görmüş ve sadece risâle toplayan kitap meraklılarıyla karşılaşmıştık. Seyfeddin Özege (1903-1981) M. Şevket Eygi, M. Ertuğrul Düzdağ, Turgut Kut bu isimlerden hatırladığımız bazılarıdır. Basın yayın tarihimiz bakımından olduğu kadar Osmanlı son devrindeki dinî, millî, fikrî hareketler hakkındaki çeşitli konuların incelenmesi için üzerinde ayrıca durulması ve araştırılmasının gerekli olduğunu düşündüğümüz bu risâleler, konularına göre bir araya getirilip,

millî konularda, münevver kimliğine sahip çeşitli isimlerin, devlet ve milletin kurtuluşu adına yapılması gerekenleri anlaşılır şekilde belirtmek, bazen halkı boykota yönlendirmek, gerçekleri doğrudan halka seslenerek bir konuşma veya hitâbet edâsıyla aktardığı, parasız (meccânen) dağıtılan küçük broşürlerdir.⁴⁵ Ahmed Nedim'in bu risâlesi de kapağında yer verilen "Parasız dağıtılır" ibaresiyle de bu tür örneklerden biridir.

Yazar, bu risâleyi kaleme alma gayesini *Hatırât*'taki 27 Teşrinisânî 1913 tarihli notunda açıklamıştır:

"Bulgarlar ve Yunanlılarla barış anlaşması yapıldı. Harp münâsebetiyle memleketlerine giden birçok Bulgarlarla Yunanlılar peyderpey İstanbul'a gelmeye başladı. Zâten Müslümanları iktisâden pek kuvvetli bir çember içine almış olan gayr-i müslimler ve özellikle Rumların ve Yunanlıların bizim topraklarımızda kazanmış oldukları paralarla Yunan hükümetine öteden beri yaptıkları para yardımları sayesinde elde edilen gâlibiyet, gönümüzde pek ağır gelmişti. Câbil halkımızın, bunca felâketlerden sonra yine o mağâzalardan ayrılmayacakları da pek tabîî görülmüyordu. Belki kızm, siz, yerli mallarımızı hakîr görmenin ne demek olacağını takedir edemeyeceksiniz. Hâlbuki biz, yani şu zamanın adamları, başımızdaki festen, kurdeleden ayaklarımızdaki çoraplara, kunduralara varıncaya kadar kâmilen Avrupa mallarını kullanıyoruz ve bunları da bir Müslümandan değil, Hristiyandan ve hâssaten Rumlardan alıyoruz. Onlar da, bizden kazandıkları paralarla Yunan hükümetine zırbhlul bediye ediyorlar!

*Halkımızı artık biraz da yerli mallarına rağbet etmeli ve ticarî kazançlarını yine bizim memlekette kullanacak Müslüman tüccar ve esnaflardan alış-veriş etmeleri için ikaaz etmek lâzım idi. Gazetelerin üstü kapalı yazdıkları şeyler ve buna dair neşredilen eserler, bemen hiçbir tesir yapamıyordu. Ben, büyük kısmı ve bilbassa kadınları gazete okumayan ve hele para ile satılır kitaplara metelik vermeyen bu koca şehir halkına, maksadımı zor ile anlatacak bir çâre düşündüm. Felâketlerimizi ve sebeplerini gayet açık bir lisân ile yazarak bedava dağıtmaya karar verdim ve derhâl Müslümanlara Mabsûs diye küçük bir risâlecik yazdım... İki bin nüsha bastırdım ve herkese dağıtmaya başladım. Az zamanda gördüğüm tesir o kadar büyük oldu ki, bu risâlecige biraz şey daha ilâvesiyle ve tahkik edebildiğim kadar Müslüman ticarethânelerinin dahi bir cetvelini tanzim ile yeniden bastırmaya karar verdim. Baskı masrafları bazı ticarethânelere de paylaşılarak şimdilik yirmi bin nüsha meydana çıkarabildik. Fakat bunun yakında birkaç yüz bin nüsha basılacağına ve bütün Anadolu'ya dağıtılacağına pek eminim. Çünkü gelen talep o kadar çok ki, bir milyon nüsha bile yetismeyecek ve tesirleri o kadar büyük olacak ki, bütün ticarethâneler ister istemez yardım edecek. Zâten ben, bundan hiçbir maddî karşılık beklemiyorum, halka bedava dağıtıyorum, fakat tüccarlara para ile veriyorum."*⁴⁶

Müslümanlara Mabsus Kurtulmak Yolu'nun başında Ahmet Nedim'in, "Rica" başlığı altında bir paragraflık notu mevcuttur:

"Memlekete, millete küçük bir faydası olur ümidiyle yazıp masraf ederek bastırduğumuz ve parasız olarak dağıttığımız şu risâlecige alanlar okuduktan sonra yırtıp atmasın... Kendisi

haklarında tez çalışmaları yapılacak kadar zengindir. Nitekim İsmail Kara, "Hilâfet" konusu ile ilgili risâlelerin bir kısmını toplamış ve yayınlamıştır: İsmail Kara, *Hilâfet Risâleleri* (İstanbul: Klasik Yayınları, I-VI 2006-2014).

⁴⁵ Konu hakkında geniş bilgi için bk. Zafer Toprak, "İslam ve İktisat: 1913-1914 Müslüman Boykotajı", *Toplum ve Bilim* 29-30 (1985), 179-199. 100 yıllık yakın geçmişimizin önemli sosyal, siyasî ve içtimâî meseleleriyle bunlar hakkında devrin aydınlarının düşünceleri ve ortaya koydukları çözümler vs. gibi konularla ilgili bilgiler veren, ilk bakışta çoğu devrinde etkili olmuş görünen bu tarz risâleler hâlen araştırmacıların ilgisini beklemekte ve günümüzde de bu tarz risâlelerin hazırlanıp parasız dağıtılmasının gerekli olduğunu düşündürmektedir.

⁴⁶ Tör, *Hatırât*, 122-123.

*gibi bir Müslüman’a versin. Okumak bilenler de bilmeyenlere okuyup anlatarak şu suretle,
kendi de memleketin hayrına küçük bir hizmet etsin.”⁴⁷*

Ahmed Nedim Bey bu risâleyi Yunan halkının kendi aralarında topladıkları paralarla Averof zırhlı gemisini satın alarak orduya hediye etmesi, bunun için Osmanlı vatandaşı olan Rumların da Müslümanlardan kazandıkları paralarla bu kampanyaya katıldıkları anlatılmaktadır. Bu durumdan haberdar olmayan halkın, bilinçsizce her biri kendi devlet ve ordusuna maddî destekte bulunan başta Rum ve Bulgarlar olmak üzere diğer din ve milletlerden azınlıkları boykot etmeye çağırılmaktadır. Ona göre yüz binlerce insanla birlikte koca koca ülkelerin de kaybedilmesine sebep olan Balkan savaşından sonra Selânik’te, Yanya’da ve diğer Balkan şehirlerinde Yunan bayrağının sallanıyor olmasının, sorumlusu Türk milletinin kendisidir. Çünkü “Çanakkale Boğazı’ndan dışarıya çıkamamanın, Selânik ve adalara imdad edememenin, Yunan’a karşı koyamamanın en önemli sebebi donanmamızın zayıflığı, Yunanlıların ise Averof adlı bir Rum’un Yunan Hükümeti’ne yaptığı bağış sonucu alınan “Averof zırhlısının” donanmamızı, yurdumuzu, milletimizi tehdit etmesinden kaynaklanmıştır. Böylece Yunanlıların koca bir savaşı kazanarak hem Yunanistan’ı hem de birçok Balkan milletini büyüttüğüne işaret eder.⁴⁸

Yazar, halkın çok iyi bildiği dönemin İstanbul çarşılarını ve buradaki azınlık esnafı o kadar canlı anlatmıştır ki, bu onun müşâhade kuvvetini gösterir. Âdetâ Mehmed Âkif gibi “ne söylemişsem görüp de söylemişim” der gibidir. Bir farkla Âkif’in dili daha sanatkârane ve müşâhadeleri bilhassa edebî bakımdan daha kuvvetlidir. Ahmed Nedim bazı müşâhadeleri bakımından ona yaklaşırsa bile manzum-mensur eserlerini halk edebiyatı şekil, tarz ve diliyle, biraz daha senli benli bir üslupla yazmıştır.

Halkın yerli malı kullanması hususunda göstermesi gereken önemin ve dikkatin altını her fırsatta çizen Ahmet Nedim, insanlardan gereken fedakârlığı yapmalarını rica eder. Onun bu noktada hem sorumluluğu hem de suçu daha çok kadınlara yüklemesi de dikkat çekicidir.

Risâlenin ikinci ve son kısmı “*Tüccar ve Esnafımızdan Bir Büyük Ricâ*” başlığını taşır. Bir sayfalık bu kısım yazarın, Müslüman tüccar ve esnaftan isteklerine ayrılmıştır. Bunlardan ilki, “Müslümanların da gazeteler ve benzeri iletişim organlarına ilân vermelerini istemesidir. Her gün gazetelerde Rum mağazalarına ait pek çok ilan gördüğünü, Müslüman esnafın bu konuda geri durduğunu vurgulamaktadır. Bu bahis yazarın iktisâdî hayata dair bilgi ve dikkatini gösterir. Memleketimizde ilan ve reklam faaliyetinin önemi 1970’lerden sonra kavranmış, özellikle televizyon ve sosyal iletişim vasıtalarının yaygınlaşmasından sonra gittikçe artmıştır. Yazar daha o yıllarda bu hususa dikkat çekmekle uzak görüşlü bir münevver olduğunu da ortaya koymuş olmaktadır. Ancak

⁴⁷ Ahmed Nedim, *Kurtulmak Yolu*, 2.

⁴⁸ Ahmed Nedim, *Kurtulmak Yolu*, 7.

bununla da kalmayarak, ilan için verilen paraların boşa gitmeyeceğini, harcanan paranın bin mislini kazanabileceğini vurgulamakla birlikte, sosyal ve ticârî hayat yanında ahlâk bakımından da müşteriye elde tutmanın esnafın, nezâketli ve güler yüzlü olması gereğini vurgulamakta, beş kuruş fazla kazanmak için müşterinin aldatılmasının zararını belirtmesidir.

Yazarın dükkân adlarına temas ederken söyledikleri de önemlidir: Dükkânlarda tabela bulunması, sahibinin Müslüman olup olmadığının anlaşılmasını sağlar. Ancak bunun yeterli olması için babalarının adını da mutlaka kendi adlarından önce belirtmek gerekir. Nitekim bazı azınlıklar kimi Müslüman tüccarlardan para karşılığı isim satın almışlardır. Bu yüzden halk, aslında Rumlara ait olan dükkânlardan bilmeden alış-veriş yapmak durumunda kalmaktadır. Bunu yok etmek için Ahmet Nedim böyle bir tedbirin bu hilekârlığın önüne geçebileceğini düşünmüştür.⁴⁹

1.3.3. *Tatlı Ümitler Acı Sözler, (İstanbul 1329/1913), 46 s.*

Ahmet Nedim Bey'in "Elden Ele... Müslüman Hediyesi" notuyla yayımladığı bu kitapçık, işlediği konular açısından *Müslümanlara Mahsus Kurtulmak Yolu* risâlesinin devamı denebilecek fikrî ve edebî özellikler taşımaktadır. Nitekim eserde de millî ekonominin kalkınması ve bu uğurda yapılması gerekenler konu edilmiştir.

Defter-i Hâtrâf'ın 28 Ocak 1914 tarihli kaydında yer alan ifadelerden ilk eserin gördüğü rağbet ve etkisi sebebiyle adını vermeden bu risâlenin neşir hazırlıklarına giriştiği anlaşılmaktadır:

*"Ben de geceleri bermûta Mektupçu Bey'le vakit geçiriyor ve gündüzleri, vazîfe-i resmîyeden ibtilâs edebildiğim zamanları 'propaganda'cılıkla geçiriyordum! İki ay kadar evvel yazıp neşrettiğim küçük risâlecîğin hâsıl ettiği yangını körükleyerek bir kat daha alevlendirmek için ikinci bir risâle daha tertip etmek lâzım geldi. Birçok notlar toplayarak, onu da yazdım... Hattâ baskı masraflarını da temin ettim. Bu hafta içinde matbaaya vereceğim, on beş, yirmi gün sonra da İstanbul'a ve Anadolu'ya yayılacak."*⁵⁰

Bu kayıta eserin adı belirtilmese de 24 Nisan 1914 tarihli notta risâlenin adı verilmiştir: "Tatlı Ümitler... Acı Sözler namını verdiğimiz bizim ikinci kitap neşredildi."⁵¹

Ahmet Nedim, birinci risâlesinin memleketini seven ve geleceğini düşünen pek çok Müslümanın olduğunu görmesine sebep olduğunu ve emeklerini boşa çıkartmadığı için Tanrı'ya şükrettikten sonra gençlerin ve çocukların bu işin önemini kavradığına dair örnekler verir ve ekler:

"Hele yarınki memleketi idare için, bugünkü mektep sıralarında kendilerine bir ilim ve irfan sermâyesi toplamakla meşgul olan çocuklarımız... Yarınki memleketimize lâyık evlâtlar yetiştirmek için, bugünkü erkek kardeşleri kadar çalışsan, mini mini kızlarımız, küçük"

⁴⁹ Günümüzde bile yabancı dillerde yazılmış dükkân tabelaları konusu, çeşitli bakımlardan gündemde olduğuna göre, Ahmet Nedim Bey'in bu meselenin o devirdeki yaygın bir yanına temas etmesi ileri görüşlülüğüne işaret değil midir?

⁵⁰ Tör, *Hâtrâf*, 127.

⁵¹ Tör, *Hâtrâf*, 135.

akılları, büyük kalpleriyle -memleket aşkının, din ve millet aşkının- ne demek olduğunu daha çok ve daha iyi anladılar.”⁵²

Esnaf ve tüccarlara nasihat ve dualarını ilettikten hemen sonra “İğneli Havadisler” başlıklı İstanbul’da çıkan gündelik gazetelerin haberlerinden tezini destekleyen olaylar nakleder. Halkı “yerli malı kullanmaya” teşvik eder.

Kırk altı sayfadan oluşan eserin son kısmı “Son Sözler” başlığını taşımaktadır. Bu kısımda risâlenin tamamında uzun uzadıya, gazete haberlerinden örneklerle üzerinde durduğu konuları özetleyerek, son eklemelerini yapmıştır. “*Yazılarım, az uzunca oldu. Belki okuyanların ve dinleyenlerin başlarını ağrıttım. Fakat bunları söylemek ve sizinle, ikinci defa olarak, biraz daha derleşmek lâzım idi. O vazîfeyi de şu risâlecikle yapmış oldum.*”⁵³

1.3.4. *Erbâb-ı Hamiyyet ve Basîrete: Gazeteler Ne Diyor?* (İstanbul 1330/1914), 63

s.

Ahmet Nedim’in bu eserinin özelliği, diğer eserlerine destekleyici özellikler taşımakla birlikte bir aylık kısa bir zaman diliminde *İkdâm*, *Tanîn* ve *Tasvîr-i Efkâr* gibi devrin önemli gazetelerinden topladığı haberleri, fıkraları ve makaleleri derlemeye dayanmış olmasıdır. Ahâlinin gazetelerde okuyup sonra bir köşeye attığı yazıların onların zihninde ne kadar yer ettiğini merak ederek bir tür antoloji oluşturmaya çalışmıştır. Risâlesinin başında yer alan “Birkaç Söz” başlıklı iki sayfalık kısa girişte, her gün pek çok insanın mutlaka bir veya birkaç gazete okuduklarını, bu gazetelerde ciğerlerini sızlatacak sayısızca küçük küçük fıkraların, makalelerin ve haberlerin, yürekte bıraktığı etki, sadece bir günlük olduğuna ve okunanların da unutulup gittiğine işaret etmiştir. Bunun önüne geçmek için gazetelerden kestiklerini bir defterde biriktirmeye karar verdiğini ifade eder. 23 Şubat 329 tarihinde başladığı küpür biriktirme işini 23 Mart’a kadar devam ettirebildiğini belirtir. Bu risâleciliği bütün “Türk ve Müslüman Erbâb-ı hamîyyete” takdim etmesinden ötürü de eserinin adını *Erbâb-ı Hamiyyet ve Basîrete: Gazeteler Ne Diyor?* koymuştur. Ayrıca topladığı yazıların görüp işitilenler olduğunu, divan-ı harpçilerin bildiklerini de buraya ekleyebilseydi güzel ve hacimli bir eser ortaya çıkabileceğini, şimdilik bununla yetindiğini söyler. Nitekim böyle bir eser hazırlayacağı bilgisini önceki risâlede vermiştir:

“...Bu fedakârlıklar o kadar çoktur ki yalnız gazetelerin şu sekiz on seneden beri yazdıkları -akıl edilip de toplanmış olsaydı- koca bir cilt kitap yapardı.”⁵⁴

⁵² Tör, *Hâtırât*, 7.

⁵³ Ahmed Nedim, *Tath Ümitler Acı Sözler*.

⁵⁴ Ahmed Nedim, *Tath Ümitler Acı Sözler*, 23.

Ayrıca *Defter-i Hâtrâf*'ta, “Birtakım gazete makûlularından ibâret olan üçüncü kitap da hazırlandı.”⁵⁵ cümlesiyle risâlesinin hazırlandığını haber vermiş ve 7 Ağustos 1914 tarihli kayıta deftere not düşmekteki gecikmeyi anlatırken diğer risâleleri yanında bu kitapçıktan da bahsetmiştir:

“Bu teahhurun başlıca sebebi, benim, şu aralık matbûat ve matbaalarla fazlaca iştigalim oldu. “Gazeteler Ne Diyor?” İsmindeki üçüncü kitapla “İzci Türküsü - Ah Rumeli ve Türk'ün Destanı” nâm manzûmelerin tab' ve tevzîi ve icrâat-ı askeriyeye müteallik yazılan bazı makalelerin gazetelerle neşri gibi birtakım özel meşgûliyetler ve yarı resmî işler, beni, seninle hasbîbâlden uzunca müddet mahrum bıraktı.”⁵⁶

Ahmet Nedim, eseri hakkında bu kısa bilgilendirmeyi yaptıktan sonra çoğu Balkanlarda ve Osmanlı topraklarında yaşayan Rum esnafın, Müslümanlara yaptıkları haksızlıklar ve zulümlerle ilgili bazı gazete haberlerini derlediğini belirtir. Müslümanların Rum dükkânlarını boykot etmesi ve bunların Müslüman dükkânları karşısındaki durumu, Rum dükkânlarının kapanmaya başlaması üzerine Rumların zulme uğradığı iddiasıyla yola çıkan Rum Patrikhanesi'nin çalışmalarıyla ilgili küpürler dikkat çeker.

Risâlenin sonunda esere alınan yazıların parça parça aktarıldığı ve bunun maddî imkânsızlıktan kaynaklandığı belirtilerek kitapçık tamamlanır.

Yukarıda kısaca tanıtılmaya çalışılan üç risâlede Ahmed Nedim'in ana hatlarıyla ve öncelikle “Müslümanlık, millî ekonomi, Türklük, millî şuur, olan biten hadislerden ibret almak” gibi pek çok dînî ve millî kavrama dikkat çektiği görülmektedir. Özellikle Müslüman halkın daldıkları uykudan uyanmalarını istemiş, memleketin ve milletin içine düştüğü sıkıntılardan kurtulabilmesi için neler yapmaları gerektiğini açıkça anlatmış ve âdetâ ilgili konularda birer reçete yazmakla kalmamış, bunlara uyulmasını tavsiye etmiştir.

1.3.5. *İzci Keşşaf Türküsü–Ah Rumeli, İstanbul, 1330/1914*⁵⁷.

Bilindiği gibi, II. Meşrutiyet döneminde, çocukların hem beden hem aklen savaşa hazır hale gelmeleri için İttihatçı hükümetler gençlik dernekleri kurulmasını teşvik etmiş, çocukların spor ve jimnastik faaliyetleri yapmasını sağlayacak etkinlikler düzenleyerek izcilik uygulamalarını başlatmıştır. Bunun bir sebebi de bu yıllardaki savaşlarda asker sıkıntısı baş gösterdiğinden devreye, silah kullanımı hariç bir bakıma askeri eğitim vererek gençleri eğiten izci teşkilatlarından faydalanmak yoluna gitmekti. 9 Nisan 1914'de “İzci Büyük Ortası” kurulabilmiş ve Enver Paşa “Baş İzci” seçilmiş, Belçika İzcilik Teşkilatından uzman Harold Partfitt⁵⁸ ise vekil olmuştur. Orta

⁵⁵ Tör, *Hâtrâf*, 135.

⁵⁶ Tör, *Hâtrâf*, 154.

⁵⁷ Ahmet Nedim, *İzci Keşşaf Türküsü–Ah Rumeli* (İstanbul, 1330/1914).

⁵⁸ Bu uzman, *Tatbikatlı İzci Muhtırası* adlı bir kitap yazmıştır. Bk. Harold Partfitt, *Tatbikatlı İzci Muhtırası*, çev. M. Raif Ogan (İstanbul, 1330).

koldaşlıklarına Doktor Nazım, Eyüp Sabri (Toprak) ve Burdur Milletvekili Atıf, Trabzon Milletvekili Rasûhi ve Ziya Beyler seçilmiştir.⁵⁹ Önceleri “keşşaflık” adıyla anılan izcilik faaliyetleri gittikçe yurt sathında yaygınlaşmış,⁶⁰ bunu teşvik içinde devrin çocuk mecmualarında teşvik edici yazılar ve marşlar yayınlanması temin edilmiştir.⁶¹

Şu noktaya işaret etmekte fayda vardır ki keşşaflık ve izcilik, Osmanlı coğrafyasındaki misyoner ve azınlık okullarınca çok iyi değerlendirilmiştir. İzcilik, “Bugünkü anlamda saf izci kuruluşu olmaktan çok, Osmanlı azınlıklarının dinî ve millî değerleri itibariyle bir arada tutma amacı yanında yabancı ve misyonerlerin okullarındaki keşşaf ve izci teşkilatları üyelerini, kendi hedef ve inançlarına bağlamalarını teşvik edici” şekilde düzenlenmiştir.”⁶² Nitekim, bunların okullarında, kurduğu izci teşkilatlarına inanç farkı gözetmeden bütün talebelerinin katılmasını mecbur tutmuşlardır.⁶³

Bütün bunlara rağmen sadece İstanbul’da değil, Anadolu’daki okullarda da kurularak faaliyetlerde bulunan izcilik guruplarından Balıkesir ve Çanakkale izcilerinin dahi Çanakkale savaşına katılarak orduya büyük hizmetlerde buldukları bilinmektedir.

Ahmed Nedim Bey’in bu kabil mahdut sayıdaki kitapçıkların içinde yer alan risalesi, kapağıyla sekiz sayfadan ibarettir. Bu küçük risalesinin içinde biri *İzci Keşşaf Türküsü* (s. 2-4), diğeri *Ab Rumeli* (5-8) isimli iki manzume bulunmaktadır.⁶⁴ Yazarımız şiirlerin ilkinde izciliğe pek iyi gözle bakmayan Müslüman halka⁶⁵ konunun önemini anlatmak ve izciliğin hayatını vatanına, milletine vakfeden nesillerin yetişmesinde önemli bir teşkilat olduğunu belirtmek ve gençleri bu işe yöneltmek maksadıyla bu risalesini kaleme almıştır.

⁵⁹ İsmail Güven, “Osmanlı’dan Günümüze İzciliğin Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 36/1 (2003), 67.

⁶⁰ Bu konuda geniş bilgi için bk. Erol Akcan, *İttihat ve Terakki Fırkasının Paramiliter Gençlik Kuruluşları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022).

⁶¹ Nitekim, Ahmed Nedim Bey’in de aynı adla yazdığı “Keşşafın Türküsü” adlı manzumesine benzeyen “*Ben bir keşşafım; bacağım, kolum, Gözüm, dimağım, her yerim sağlam*” beytiyle başlayan marş güftesi, *Talebe Defteri* adlı çocuk dergisinde yayımlanmıştır (Ahmed Nedim, “Keşşafın Türküsü”, *Talebe Defteri* 10 (26 Eylül 1329), 151.

⁶² Güven, “İzciliğin Gelişimi”, 69-70.

⁶³ Bu hususun da İlahiyat Fakültelerinin ilgili anabilim dallarınca incelenmesi gereken bâkir bir alan olarak araştırmacısını beklediğine işaret edelim.

⁶⁴ Şiir, “İzci-Keşşaf Türküsü” başlığıyla İctihad Mecmuasında da neşredilmiş olup (Ahmed Nedim, “İzci Keşşaf Türküsü”, 163.), başlangıç beyti hariç 13 bent halinde numaralanmıştır.

⁶⁵ Bu bakış açısında iki önemli nokta dikkat çekmektedir. İlki konunun yukarıda işaret edildiği gibi misyoner ve azınlıklar tarafından istismar edilmesi, ikincisi ise yabancı kaynaklı oluşu yanında kılık-kıyafettir.

Şiirin başında “bestelenmiştir”⁶⁶ kaydı, sonunda ise “Şubat 329”da kaleme alındığı notu bulunan, manzûme, hecenin 4+4=8’li kalıbıyla yazılmış 15 bent halindedir.⁶⁷

“ -Başlangıç-

Vatanımız kollarını *Açmış bizçi çağırıyor*
‘Evlâd! Hasta vâlîdeye *Hizmet vazîfedir’ diyor*

Münferiden

Ben izciyim, durur muyum *Çağırırken herkesi*
-Allah için imdâd- diye *Vatanımın acı sesi*

Müctemian:

Haydi izci haydi bağır
Herkesi hizmete çağır!

Ben keşşâfım, bayatımı, *Vakfetmişim vatanıma.*
Anam, babam, kanım, canım *Fedâ olsun bâkânıma.*

Yürü haydi, keşşâf yığıt:
Vatanına hizmetler et!

Ben izciyim, gittiğim yol: *Pek dikenli, taşlı yoldur.*
Bu yollarda arkadaşım, *Demir bacak, çelik koldur.*

Durma yürü izci nefer.
Âlemlere ibret göster.”⁶⁸

Risâlede ikinci olarak yer alan, hecenin 6+5=11 kalıbıyla üçer beyitlik on altı bentten ibaret ‘*Ab Rumelî*’ şiirinin başında da “bestelenmiştir” kaydı vardır. Ahmet Nedim’in neredeyse her eserinde temas ettiği Balkan Savaşı ve kaybedilen Rumeli toprakları üzerine yazılmış bir ağıt mâhiyetindedir. Manzûmede koca Rumeli topraklarının elden çıkması ve Müslüman halkın bu sırada karşılaştığı zulümler, işkenceler etkili bir biçimde anlatılmıştır. Üzerindeki kayıttan bestelendiği anlaşılan bu türkünün de notasına ulaşamadığını belirtmek gerekir.⁶⁹

Bir fikir vermek için ilk bentlerini aktaralım:

“Altın ovalarda gümüş dağlarda... Gezen süürülerden nişan kalmamış.
Zümrüt mabsüllü şiirin bağlarda... Öten bülbüllerde figan kalmamış.

⁶⁶ Maalesef hangi bestekâr tarafından bestelendiğini ve notasını tesbit edemediğimiz Ahmed Nedim Bey’in bu marş dışında, “*Ben bir keşşâfım; bacağı, kolum/ Gözüm, dimağım, her yerim sağlam/ Padişabıma, yurduma kavlim/ Düşmanuma kalbim besler intikam!/ Susalım fakat, şöyle yürekte/ Hep andımız edelim tekrar/ Düşmanlar bilsin, ki çok Geçmeden, intikam alır küçük keşşâflar!*” güfteli keşşâf/izci marşı, Nezih Bey (Mustafa Nezih Albayrak?), Kâzım Uz, İzzeddin Hümayi Elçioğlu, Ziya Aydın, Muallim İsmail Hakkı Bey gibi bestekârlar tarafından bestelenmiştir.

⁶⁷ Şimdilik notasına ulaşamadığımız bu şiirler hakkında araştırmalarımız devam ettiğinden elde ettiğimiz bilgileri ileride ilim dünyasına arz etmek emelindeyiz.

⁶⁸ Ahmed Nedim, *İzci Keşşâf Türküsü–Ab Rumelî*, 2.

⁶⁹ Maalesef hangi bestekâr tarafından bestelendiğini ve notasını tesbit edemediğimiz bu marş dışında da, Mehmet Zati Arca, Rıza Bey’in Rumeli marşı bestelediği bilinmektedir.

*Ab Rumeli seni gönül unutmaz,
Derdin Türk oğlunu inan uyutmaz;*

*Kalmamış köylerde hayattan eser Gelin odaları hep mezar olmuş.
Bu harap illerde akan dereeler Mazlum Kurbanların kanıyla dolmuş.*

*Ab Rumeli sana cihan ağlıyor
Talibsiz evlâdın kara bağlıyor.”⁷⁰*

1.3.6. *Cenk Destanı, İstanbul, 1331/1915.*

Alt başlığında yer alan “*Çanakkale’de Demir Orduya*” ithafı bu risâlede ilki hece vezniyle yazılmış 42 dördlükten ibaret “Cenk Destanı” ikincisi aruzun *fe’îlâtün/fe’îlâtün/fe’îlâtün/fe’îlîn* kalıbıyla kaleme alınmış 12 beşlikten meydana gelen ‘*Ölecek... Dönmeyecek*’ adlarını taşıyan iki şiir bulunmaktadır. Çanakkale deniz zaferinin kazanılması ardından yazılan şiirleri ihtivâ eden risâle, Yaşar Akdoğan tarafından bir makale ile tanıtılmıştır.⁷¹

1.3.7. *Namaz, İstanbul, 1331/1915.*

Neşir tarihi sıralamasına göre, yazarın 7. eseri olan bu olan bu risale hakkında daha geniş bilgi verileceğinden tanıtımı aşağıya bırakılmıştır.

1.3.8. *Hediye, İstanbul, 1331/1915, 35 s.*

“Büyük ordularımızın sevgili neferlerine” ithaf edilmiş eserde Ahmet Nedim’in “Bolayır, Ben Bir Türküm, Yılan Masalı, Yaralı, Kırık Kundak” adlarını taşıyan beş manzûmesi yer almıştır. “*Türklerin büyük şehzâdesi Süleyman Paşa’ya*” ithafını taşıyan “Bolayır” şiiri ilk bakışta Bolayır Muhârebesi’nin Türk ordusu tarafından kazanılması üzerine yazılan bir destan gibi görünmekteyse de şekil olarak destan ile hiçbir benzerliği yoktur. Manzûme 8’li, 9’lu, 10’lu ve 11’li hece ölçülerini kullanarak ikili, üçlü, dördlü, beşli ve altılı mısralardan meydana gelmiştir.

“Ben Bir Türk’üm” başlığını taşıyan ikinci şiir 14’lü hece ölçüsü ile yazılmış on bir dördlükten meydana gelmektedir.

“Yılan Masalı” adlı diyaloglara dayalı 7’li, 8’li, 14’lü ve 15’li hece ölçüleri ile yazılmış üçüncü manzûmede ise Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Muhârebesine hangi şartlar altında ve kimin teşvikiyle girişildiği bir fabl tarzında işlenmiştir. Osmanlılar “aslan-hilâl”, Almanlar “kartal” olarak zikredilirken, düşman devletlerden İngilizler “sarı yılan”, Ruslar “koca ayı” Fransızlar “maymun”, İtalyanlar “sütlü koyun” olarak anılmıştır. Savaşın İngilizlerin etrafına topladığı diğer hayvanların desteğiyle çıkarıldığı şu mısralarda ifade edilmektedir.

⁷⁰ Ahmed Nedim, *İzci Keşşaf Türküsü–Ab Rumeli*, 5.

⁷¹ Yaşar Akdoğan, “Çanakkale Şehitler Haftası’nda Hayırlı Bir Tesadüf Cenk Destanı”, *Yeni Düşünce* 126 (16 Mart 1984).

*“(Sarı yılan) böylece, her kapıyı dolaşmış
Küçük büyük bir sürü hayvanlara sataşmış*

*Kimisini korkutmuş, o zehirli diliyle..
Kimisini okşamış, kendi soğuk eliyle.*

*Yer yüzünde en âdî, akrep, çyan, karınca,
Maymun, şebek - ne varsa-, tâ sineğe varınca..*

*(Ayı) ile (koyuna) bakıp, bütün cihânın
Hayvanları inanmış sözlerine yılanın?”*

“Yaralı”, risâledeki dördüncü şiiirdir. 8’li ve 9’lu hece ölçüleriyle yazılmış olup, diğerlerine nisbetle daha kısa bir manzûmedir. Burada da kıt’alar farklı sayıda mısralardan meydana gelmiştir.

“Kırık Kundak” risâlenin son şiiiridir. Ahmet Nedim’in cepheyi dolaşırken başından geçen bir hâdiseyi anlattığı bu şiiirinde genel olarak altı mısralardan oluşan bentler kullanılsa da sekiz ve on iki mısralılarına da rastlanmaktadır. Ayrıca 13’lü, 14’lü ve 15’li hece ölçüleri tercih edilmiştir. Bu durumda ölçü bakımından da şiiirde bir birlik olmadığı ortaya çıkıyor.

Anlaşıldığına göre Ahmet Nedim Bey, şiiirlerinde kâidelere sıkı sıkıya bağlı kalmak yerine hadiseleri heyecanlı bir dille, etkileyici bir ifade bütünlüğü içinde anlatmayı hedeflemektedir.

1.3.9. *Türk’ün Destanı, İstanbul 1332/1916*⁷².

Ahmet Nedim Bey bu manzûmesinde Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna kadar geri giderek geçmiş tarih ile yaşadığı yılları karşılaştırmakta, milletin ve memleketin içinde bulunduğu durumu değerlendirip, bazı tenkidlere yer vermektedir.

Bazen övgü, yer yer ise tenkid ve hatta hicve varan ifadelerin bulunduğu eserde halkı bilinçlendirmeyi, milleti gafletten uyandırmayı esas alan şair bu sözleriyle millî şuuru harekete geçirmeyi hedeflemiş ve kullandığı dil ve anlatımla da başarılı olmuştur.

“Oğuz neslinin şanlı yavrusuna” hitap ettiği bu manzûmesinde şairin daha milliyetçi, hattâ Türkçü bir görüşle konuya yaklaştığı söylenebilir. Ayrıca gençlerin Plevne’de hâlâ anlatılmakta olan şanlı direnişi hiçbir zaman unutmamalarını ve bu yurdu kuran Fâtih’leri, Murat’ları, Yavuz’ları, Kılıç Aslan’ları ve daha nice büyük kahramanları düşünmelerini isterken çalışmaya ve intikam almaya vurgu yapmaktadır.

Adından da anlaşıldığı üzere eser, 11’li hece ölçüsüyle yazılmış kırk dört dörtlük, bir beşlikten meydana gelen bir dstandır. Eserde yer alan “Ey Oğuz neslinin şanlı yavrusu!”, “Ey Türk

⁷² Ahmet Nedim, *Türk’ün Destanı* (İstanbul, 1332/1916).

oğlu!”, “Ey büyük Osman’ın dünkü ordusu” gibi hitap cümleleriyle “unutma!, düşün!, çalış!” gibi komutlar, yazarın askerî kimliğinin etkisi yanında başarılı bir hitâbet üslûbunu göstermektedir.

“-1-

*Bir avuç yığıtle çıktın meydana
Daldın ülkelere daldın düşmana
Boyandı her yanın kırmızı kana
Hâlâ bayrağında o kan Türkoğlu*

-2-

*Bir vakit âlemde şerefle gezdin
Kaleler çiğnedin, ordular ezdin
Karşına binlerce esirler dizdin
Doldurdun âleme figan Türkoğlu*

-3-

*Bir vakit akının dehşet saçardı
Orduna zaferler kucak açardı
Düşmanlar, önünden, öyle kaçardı...
Dönmezdi ardından sapan Türkoğlu”*

Destan üzerinde müstakil tek çalışma Elmas Şahin’in “Ahmet Nedim Servet Tör: Türk’ün Destanı” adlı makalesidir.⁷³

Namaz

“Çanakkale’nin Ölmez Hatıralarından” alt başlığı ile yayımlanan bu risâledeki tek şiir, kitapçığın da adını taşıyan ‘Namaz’dır. Bu şiir, on dörtlük ve on bir ikilikten meydana gelmiştir.

Şâir cephede karşılaştığı ve savaşın ortasında top sesleri arasında korkmadan, bir an bile ölümü düşünmeden namaz kılan, dua eden bir neferi, açık bir Türkçeyle, fevkalâde etkili bir biçimde tasvir ederek okuyucunun gözleri önüne âdetâ bir tablo çizer gibi nazmen anlatmıştır. Eserin metnini, neşrettiğimiz 1980’lerin başından beri yaptığımız radyo ve TV konuşmaları yanında yurt içinde ve dışında verdiğimiz “İmanın Zaferi Çanakkale” adlı pek çok konferansta, zaferin kazanılmasındaki inancın etkisini bu ve benzeri birkaç şiirle⁷⁴ pekiştirmiş ve dinleyicilerin ne kadar etkilendiğine defalarca şahit olmuştuk.

Nur Doğan tezinde bu şiir hakkında şunları söylemektedir:

“Son olarak şunu eklemek istiyoruz ki, ‘Namaz’ şiiri daha yeni yeni anılmaya başlansa da üzerine yapılmış bir çalışma, inceleme mevcut değildir. ‘Yeni yeni’ diyoruz; çünkü şu zamana kadar Türk’ün Destanı kadar anılan bir eser değildi. Zaten Ahmet Nedim dendiği zaman ilk akla gelen de ‘Türk’ün Destanı şairi’dir; ancak son zamanlarda Çanakkale Zaferi’ni anma haftası vesilesiyle kıyıda köşede kalmış bir, iki dergide ‘Namaz’ şiiri yayımlanmıştır.”

⁷³ Geniş bilgi için bk. Elmas Şahin, “Ahmet Nedim Servet Tör: Türk’ün Destanı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 2/2 (15 Haziran 2013), 203-218.

⁷⁴ Bunlardan bir diğeri, Manastırlı Hasib’in *Harb Mecmuası*’nda neşredilmiş “Nâme-i Teşci yahut Hasan Çavuşun Anasından Mektup” adlı manzûmedir.

Bu ifadeleri bir yönüyle, maksadını aşan sözler olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü şiir henüz muhtevâsı ve edebî değeri bakımından bir incelemeye konu olmamakla birlikte 1915'ten bu yana Çanakkale ile ilgili bütün yayınlarda yer almış, hattâ deniz zaferinin kazanılması dolayısıyla yazılmış *Cenk Destanı*'ndan daha çok dikkat çekmiştir.⁷⁵ Şiirin, önceki yayınlarda gördüğümüz farklılıklarına da işaret ederek eksiksiz metnini yazımızın sonuna ilave suretiyle bundan sonraki yayınlarda hatâlı aktarımlar yapılmasının önüne geçmeye çalıştık.

Tekrar işaret etmekte fayda vardır. Yazarın küçük bir risâle olarak neşrinde⁷⁶ aşağıdaki metin üzerinde işaretlendiği gibi şiirin kısa hali yer almıştır. Tamamı ise *Harb Mecmuası*'nda⁷⁷ yayınlanmıştır. Daha sonra yapılan neşirler ise hem başlığına hem de muhtevâsına müdahale edilerek aktarıldığından bu tür farklılıklara metin üzerinde yeri geldikçe işaret edilmiştir. “Namaz” şiirinin yayımlandığı bu dergilerden bazıları şunlardır: *İslâmın nuru*⁷⁸, *Altınoluk Dergisi*.⁷⁹

Şiir ayrıca son yıllarda açılan Çanakkale Müzesi'nde de bir levha halinde yer almıştır⁸⁰:

Metin:

“Çanakkale”nin Ölmez Hâtıralarından:

Namaz⁸¹

İngiliz'in vakit vakit, gemilerden, siperden..

⁷⁵ Ahmed Nedim üzerinde derli-toplu bir çalışmaya imza atmış olan Nur Doğan'ın, şiirin son zamanlarda “*kayıda köşede kalmış bir, iki dergide*” yayımlandığını belirtmesi, söz konusu dergileri hafife almak sayılmasa bile ciddi bir zühuldür. Çünkü bu dergiler benzerleri arasında yüksek tirajlı ve çok okunan periyodiklerdir. Ayrıca, manzume risâle halinde neşrinin yanında yazıldığı yılların önemli mecmualarından *Harb Mecmuası* ile oradan alınarak, *Yeni Mecmuası*'nın *Çanakkale Nüsha-i Fenkaladesi*'nde (İstanbul 1331, c. V, s. 84-85) de yer bulmuştur. Ardından Millî Savunma Bakanlığı tarafından 1954'te neşredilen *Çanakkale'de Türk* adlı kitapta şiirin eski yazı baskısında yer alan bazı beyitleri çıkarılarak, orada bulunmayan son bölümü *Harb Mecmuası*'ndaki neşrinden tamamlanarak günümüz alfabetiyle neşredilmişti. Ben, asistanlığımın ilk yıllarında, bu yayında rastladığım manzumeden çok etkilenmiş, yukarıda işaret ettiğim gibi birçok konuşmamda metnini dinleyicilere sunmuştum. Daha sonra TDV İslâm Ansiklopedisine (Mustafa İsmet Uzun, “Çanakkale Muharebeleri (Edebiyat)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/208.) yazdığım Çanakkale (Edebiyat) maddesinde eseri, “*Ayrıca Ahmed Nedim'in “Çanakkalenin Ölmez Hatıralarından” üst başlığı ile yayımlanan ve ateş altında süngüsünden kurduğu mibrap öniinde namazını kularak Kanlısirt'taki nöbetine koşan eri tasvir eden “Namaz” adlı uzun şiiri bir iman ve vatan destanı olarak kabul edilmiş ve büyük rağbet görmüştür.*” cümlesiyle kısaca tanıtmıştım. Ardından “İmanın Zaferi Çanakkale” başlıklı ve zaferin edebiyata akislerinden meydana gelen eserlerin isimlerini derleyen bir girişle, o yıllarda 100 bini aşan bir tiraja sahip *İslâm Mecmuası*'nda da neşretmiştim (İstanbul 1993). Son olarak Diyanet İşleri Başkanlığının Çanakkale Zaferi için neşrettiği bir kitapta şiirinin metnine tekrar yer vermişim: Mustafa İsmet Uzun, “İmanın Zaferi Çanakkale ve Edebiyatımıza Akislerinden Birkaç Damla”, *Bir Milletten Yeniden Dirilişi Çanakkale* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015). Son neşir hariç, genç araştırmacının herhalde çocukluk yıllarına rastlayan önceki yayınları göremediği anlaşılmaktadır. Çalışmasında çok daha eski kaynaklara inebilen araştırmacının, bu yeni tarihli yayınları zikretmemesinin doğurduğu bibliyografik eksiklik bir yönüyle bu bilgilerle tamamlanmış olmaktadır.

⁷⁶ Ahmed Nedim, *Namaz*.

⁷⁷ Ahmed Nedim, “Çanakkale'nin Ölmez Hatıralarından: Namaz”, *Harb Mecmuası* 4 (1331/1915), 56-57.

⁷⁸ Ahmed Nedim, “Cebhede Namaz”, *İslâmın Nuru* 2/13 (Mayıs 1952), 21.

⁷⁹ Ahmet Nedim, “Cebhede Namaz”, *Altınoluk Dergisi* 217 (Mart 2004), 38.

⁸⁰ http://www.canakkalemuzesi.com/defaultmain.asp?inc=poem_read&SID=78&sxID=164&listz=listspoems (Erişim tarihi: 30.11.2022).

⁸¹ *İslâmın Nuru* mecmuasında “Cebhede Namaz” başlığı konulmuş, ayrıca metinde yer yer kelime değişiklikleri yapılarak bazı müdahalelerde bulunulmuştur. Bk. Ahmed Nedim, “Cebhede Namaz”, 21.

*Yine bolca gülle, bomba savurduğu bir gündü.
Hızlı hızlı geçiyordum⁸², tehlikeli bir yerden
Birdenbire gözlerime büyük bir şey göründü.*

*Böyle büyük görünen şey küçücük⁸³ bir insandı,
Fakat bana çok dokundu, ayaklarım bağlandı.*

*

*Ateşlerin yaladığı bu düzlükten geçenler,
Güllelerin cehennemlik yağmurundan kaçarken..
Yolun biraz kenarında, tek başına bir nefer,
Pervâsızca bombalardan, ateşlerden, her şeyden..*

*Kendisine, süngüsünden bir mibrâpçık kurmuştu.
Sonra onun karşısında namazına durmuştu.*

*

*Ne, havada ıslık çalan.. Ve düştüğü yerlere
Kızgın çelik dahmelerle ölüm saçan güller..
Ne, semâda ifrit gibi, vızıldayan tayyâre...
Ne dünyâlık bir düşünce, ne bir korku, ne keder*

*Onun demir yüreğini oynatmaktan âcizdi.
Sanki toplar, şarapneller tehlikesiz... Sessizdi!*

*

*Potinleri yanındaydı... Onun büyük saygısı,
Kundurallı ibâdeti görmüyordu muvâfık.
Böyle temiz bir yüreğin bütün işi, kaygısız,
Elbet Hakk’ın rızasına olmalıydı mutâbık.*

*Kuru toprak üzerinde, kundurasız kulınan
Bu namazın, pek uygun bir kubbesiydi âsumân!*

⁸² Bu kelime T.C. Millî Müdafaa Vekâleti Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan *1915’de Çanakkale’de Türk*, adlı yeni yazıyla ilk neşirde “geçiyordu” şeklindedir (T.C. Millî Müdafaa Vekâleti Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Başkanlığı, *1915’te Çanakkale’de Türk* (Ankara: Deniz Basımevi, 1957), 50.

⁸³ Aynı eserde kelime “küçük” şeklindedir (bk. T.C. Millî Müdafaa Vekâleti Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Başkanlığı, *1915’te Çanakkale’de Türk*, 50.

*

*Bir çam, ona gölgesinden yapmış idi seccâde.
Sanki tekbîr alıyordu, vakit vakit, top sesi..
Gözlerinin sâde akı beyaz kalan yüzünde
Parlıyordu, o sarsılmaz îmânının gölgesi*

*Bir Müslüman nasıl olur? Bu levhadan anladım,
Hürmetlerle -yavaş yavaş- sokuldum beş on adıma⁸⁴*

*

*Başındaki kabalağın gölgesine gömülen
Süzük gözler, dikilmişti o süngüden mibrâba.
Hakk'ın büyük⁸⁵ dîvânında, eli bağlı, dururken
Artık o, can kaygısını almıyordu besâba.*

*Allah Allah, bu ne yüksek bir îmândır yâ Rabbi
Bir Müslüman, ne büyük bir kabramandır yâ Rabbi!⁸⁶*

*

*Kabramandır, çünkü toplar etrafında patlarken
Zerre kadar titremedi, namazımı bozmadı.
Dört yanına ateş saçan, türlü türlü âfetten
Sanki onu koruyordu bir meleğin kanadı.*

*Onun, böyle tevekkülü bana pek çok dokandı.
Yüreğimi bir şey ezdi.. İki gözüm sulandı.*

*

*Ey medenî İngilizler! Daba varsa getirin
İnsanları, küme küme öldürecek şeyleri..
Getirin de şu cenneti, cebenneme çevirin,
Bakın⁸⁷ onlar korkutur mu, bir Müslüman neferi?*

⁸⁴ Bu beyit 1915'te Çanakkale'de Türk adlı eserde bulunmamaktadır.

⁸⁵ Bu beyit 1915'te Çanakkale'de Türk adlı eserde bulunmamaktadır.

⁸⁶ Bu beyit 1915'te Çanakkale'de Türk adlı eserde bulunmamaktadır.

⁸⁷ Bu kelime Yeni Mecmua'da (18 Mart Çanakkale Nüsha-i Fevkalade, İstanbul 1915, s. 85) "bak" şeklindedir.

Bunu, hâlâ anlamıyor ne (Hamilton)⁸⁸ ne (Grey)⁸⁹

Müslümanı korkutamaz Allah’ından başka şey.⁹⁰

*

Böyle dalgın, düşünerek geçerken ben yanından

Sağa sola selâm verdi, namazını bitirdi.

Sonra, biraz kımlıdandı.. Ellerini -Yaradan

Tanrısına duâ için- gökyüzüne çevirdi.

Şimdi, artık, Allah’ına döküyordu derdini

Gözlerini kapamıştı.. Unutmuştu kendini

*

Tanrısına karşı, boynu bükük duran bu nefer

Korku bilmez bir yığitti.. Hümetlerle eğildim!

Duâsına, mutlak âmîn diyorlardı melekler.

Kendimi pek fazla gördüm.. Usul usul çekildim!

Ben giderken, kulağıma değdi onun sadâsı:

(Allahümme salli alâ seyyidînâ...) duâsı.

Şimdi, hâlâ nerde bir kabalaklı askeri,

Görse gözüm, hatırlarım o kahraman neferi!⁹¹

Teşrinisani 331 Ahmed Nedim

* * *

Çekilmiştim; fakat hâlâ geriye

Bakıyordum ne yapıyor o diye,

Ben merakla böyle durup bakarken

⁸⁸ Çanakkale’ye saldıran İngiliz donanması komutanı General Ian Hamilton (1853-1947).

⁸⁹ Çanakkale’de çarpışan ve savaş sırasında bir kolu ile bir bacağına bir kısmını, kaybederek Fransa’ya dönen General Henri Joseph Étienne Gouraud (Guro) (1867-1946).

⁹⁰ Bu bend 1915’te Çanakkale’de Türk adlı eserde bulunmamaktadır.

⁹¹ Ahmed Nedim Bey’in 1331 yılında yayımladığı *Namaz* risâlesiyle *Yeni Mecmua’nın Çanakkale Nüsha-i Fevkalâdesi’nde* (s. 85) manzûme bu beyitte bitmektedir. Ancak şüirin yeni yazıyla tam olarak yayımlandığı ilk eser olarak bildiğimiz kitapta ise (bk. 1915’de *Çanakkale’de Türk*, s. 52-53), en sonda yer almakta ve “Şimdi hâlâ, nerde görsem kabalaklı bir asker / Hatırıma gelir hemen namaz kılan o nefer” şeklindedir.

O, doğruldu silkinerek yerinden

Tanrısıyla hesabım bitirdi

Süngüsünü kılıfına geçirdi.

Gidiyordu... Arkasından seslendim

Dönüp baktı, cevap verdi:

- Efendim

Uğur ola, acelen ne hemşerim

Biraz eğlen, gel cigara içelim

- Yok efendi, afedersin işim var

Öyle çokluk eğlenemem vakit dar

- Adam sen de ne olurmuş, gel biraz

Şuracıkta oturalım..

- Olamaz

Sonra belki yetişemem nöbete

Buradan daha epey sürer şu tepe

Başka vakit görüşürüz inşallah

- Selâmetle kaç yığdım

- Eyvallah⁹²

- Fakat bâri, şu paketi olsun al!

- Eksik olma, tütün içmem, hoşça kal!

- Bir söz daha: Neredesin?

- İlerde

Kanlı Sirt'in önündeki siperde..

Böyle deyip şâhin gibi süzüldü

⁹² Bu kelime “eyvah” şeklinde yazılmıştır. (bk. 1915'de Çanakkale'de Türk, s. 52).

Sanki bağı bir arslanı çözüldü

* * *

*Kanlı Surt’ın önlerinde eğlenirmiş bu arslan
Fakat bilmem, bu toprağın kansız yeri neresi
Düşmanlar da şâbittir ki, seller gibi çağlayan
Türk kanyla yoğrulmuştur bütün dağ, deresi*

*Sen de işte o fedakâr erlerdensin ey yiğit
Vazifen pek mukaddestir, aman durma hadi git!*

* * *

*Adı neydi, nereliydi? Soramadım kendine
Fakat onun Türk olduğu lisanından belliydi*

*Adı Mehmed, ya Ahmed’miş anlamağa hâcet ne,
Oradaki yiğitlerin hepsi de bir hâlliydi*

*Hepsi dindar, hepsi nâzik, hepsi tosun, hepsi mert
Hepsinde de (düşman kini) bir onulmaz acı dert*

* * *

*Selâm size; ey Bursa’nın, Ankara’nın, Konya’nın..
Vatan için ölümleri şeref bilen evlâd*

*Emin olun, sizden akan bir damlacık al kanın
Elemiyle bir milletin bütün rûhu kanadı.*

*Şimdi hâlâ, nerde görsem kabalaklı bir asker
Hatırma gelir hemen namaz kılan o nefer.*

Teşrinisani 331 Ahmed Nedim

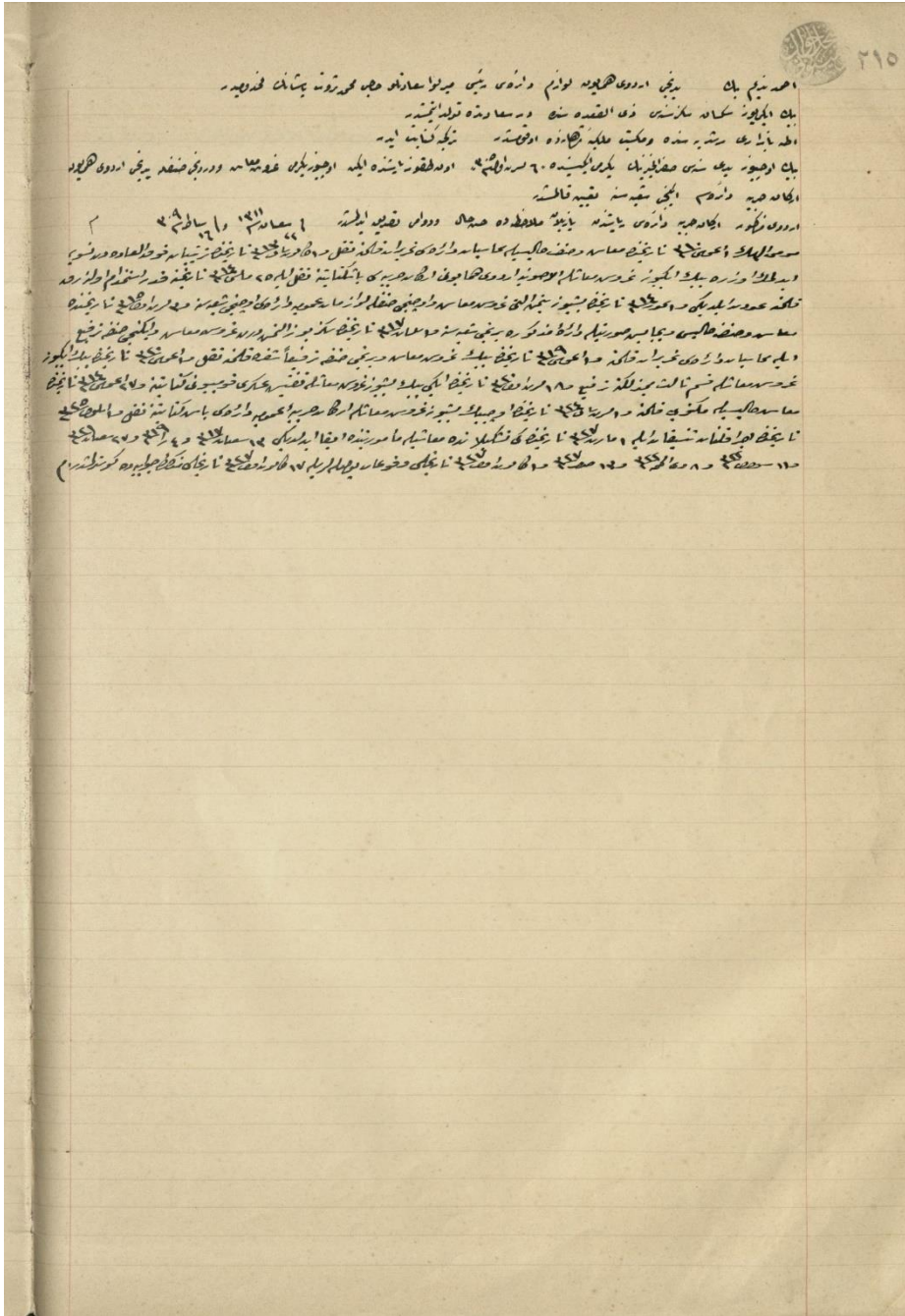
Kaynakça

- Ahmed Nedim. “Cebhede Namaz”. *İslâmın Nûru* 2/13 (Mayıs 1952).
Ahmed Nedim. *Cenk Destanı*. İstanbul, 1331/1915.

- Ahmed Nedim. “Çanakkale’nin Ölmez Hatıralarından: Namaz”. *Harb Mecmuası* 4 (1331/1915), 56-57.
- Ahmed Nedim. *Erbâb-ı Hamiyyet ve Basîrete: Gazeteler Ne Diyor?* İstanbul, 1330/1914.
- Ahmed Nedim. *Hediye*. İstanbul, 1331/1915.
- Ahmed Nedim. “İzci Keşşaf Türküsü”. *İctihad* 109 (05 Haziran 1330).
- Ahmed Nedim. *İzci Keşşaf Türküsü–Ab Rumeli*. İstanbul, 1330/1914.
- Ahmed Nedim. “Keşşafın Türküsü”. *Talebe Defteri* 10 (26 Eylül 1329).
- Ahmed Nedim. *Müslümanlara Mahsus Kurtulmak Yolu*. İstanbul, 1329/1913.
- Ahmed Nedim. *Namaz*. İstanbul, 1331/1915.
- Ahmed Nedim. *Tatlı Ümitler Acı Sözler*. İstanbul, 1329/1913.
- Ahmed Nedim. *Türk’ün Destanı*. İstanbul, 1332/1916.
- Ahmet Nedim. “Cebhede Namaz”. *Altınoluk Dergisi* 217 (Mart 2004).
- Akcan, Erol. *İttihat ve Terakki Fırkasının Paramiliter Gençlik Kuruluşları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022.
- Akdoğan, Yaşar. “Çanakkale Şehitler Haftası’nda Hayırlı Bir Tesadüf Cenk Destanı”. *Yeni Düşünce* 126 (16 Mart 1984).
- Ayvazoğlu, Beşir. *Edebiyatın Çanakkale’yle İmtihanı Arburnu ve Seddülbahir’de On Gün*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dabiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*. No. 48.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Mütenevvi Maruzât Evrakı [Y.MTV]*. No. 171.
- Doğan, Nur. *Ahmed Nedim Tör ve Şiirleri*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Elmacı, Mehmet Emin. *Bosna-Hersek’in Avusturya Tarafından İlhakı ve Doğurduğu Tepkiler (1908-1912)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Gövsâ, İbrahim Alâettin. *Çanakkale İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1989.
- Güven, İsmail. “Osmanlı’dan Günümüze İzçiliğin Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 36/1 (2003), 65-73.
https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000077
- Hüseyin Kazım Kadri. *Rum Patriki’ne Açık Mektup Boykot Müslümanların Hakkı Değil midir?* İstanbul, 1330.
- Kara, İsmail. *Hilâfet Risaleleri*. 6 Cilt. İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.
- Kerimoğlu, Hasan Taner. *İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Rum Politikası 1908–1914*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

- Meriç, Nevin. “Ahmed Nedim ve Nevhiz’in Günlüğü: Başkasına Yazılan Bir Günlüğün Anatomisi”. *Otur Baştan Yaz Beni Oto/Biyografiye Tazve Bakışlar*. haz. Abdülhamit Kırmızı. 91-127. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Ötüken, Adnan. “Eski Bir Defter. 60 Yıl Önceki Türk Kütüphaneleri”. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 11/3-4 (1962), 156-179.
- Partfitt, Harold. *Tatbikatlî İzci Muhtırası*. çev. M. Raif Ogan. İstanbul, 1330.
- Soydan, Mehmet. “Atatürk’ün Sofrasına Çağrılı Olanlar”. *Milliyet Gazetesi* (13 Kasım 1981).
- Şahin, Elmas. “Ahmet Nedim Servet Tör: Türk’ün Destanı”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 2/2 (15 Haziran 2013), 203-218. <https://doi.org/10.7884/teke.147>
- T.C. Milli Müdafaa Vekaleti Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Başkanlığı. *1915’te Çanakkale’de Türk*. Ankara: Deniz Basımevi, 1957.
- Tepekaya, Muzaffer. “Osmanlı Alman İlişkileri (1870-1914)”. *Türkler*. ed. Hasan Celâl Güzel. 8/40-56. Ankara, 2002.
- Toprak, Zafer. “İslam ve İktisat: 1913–1914 Müslüman Boykotajı”. *Toplum ve Bilim* 29-30 (1985), 179-199.
- Tör, Ahmet Nedim Servet. *Nevhiz’in Günlüğü “Defter-i Hâtırât” Yaşantı*. haz. Kaya Şahin. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Çanakkale Muharebeleri (Edebiyat)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/208-209. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Uzun, Mustafa İsmet. “İmânın Zaferi Çanakkale ve Edebiyatımıza Akislerinden Birkaç Damla”. *Bir Millet’in Yeniden Dirilişi Çanakkale*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Yaman, Hikmet. *Bir Cumhuriyet Aydını: Vedat Nedim Tör*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Yasa, Alparslan. “Mustafa Kemâl’in Hastalığı, Ölümü, Cenâzesi 73”. *Yeni Söz* (01 Aralık 2018). <https://www.yenisoz.com.tr/yazarlar/mustafa-kemal-in-hastaligi-olumu-cenazesi-73/> (Erişim tarihi: 05.11.2022)
- Milliyet Gazetesi*. “Vefat İlânı” (30 Mart 1955).
- Milliyet Gazetesi*. “Vefat İlânı” (11 Mart 1985).
- <https://www.mason.org.tr>. (Erişim tarihi 19.11.2022)
- http://www.canakkalemuzesi.com/defaultmain.asp?inc=poem_read&sID=78&sxID=164&listz=listspoems (Erişim tarihi: 30.11.2022).

EKLER:

Sicil defterinin Ahmed Nedim'e ayrılan sayfası

Harb Mecmuası

صفحه ۵۶ - ۵۷

شعر:

دیجان قشعته آرقا غلطانلارمن :

غاز

قره دگرده روس دوناسنك قزايه نجه اتن ايلك عاربة بحريه من : ساقده روس قلوبى باوز ايله مقلاتك مرى طوفانى آتنده چالغانلار.

پيشه كى قايلاقت كركهسه كچون
سوزوك لوزو ديكندى او سونكوردن غرا.

پر مشان عمل اولور بو زمعهن آكلام.
خرطوق - يوش يوشلوق مولوقه بش اون آوم

انگلكره وقت وقت كوزلر سپردن...
بته پنهگه پوياساوردن بر كوكى.
چون حلق كچوردن نيكال بر پردن
پردن كوزلر پوك برى كوردن.

بو يوك كوردن نى كوكه بر ساندن.
عط نكا يوق دولونى آقارم بالاندن.

انلارك بالايى بو دونلكن كچنر .
كوهلر سهندن همونن چاچركن .
بو قه بر از كاتنه . نك چنده بر سر .
پروانسه پويانن انلرون هر شين.

كندنه سوكسكن بر مالحق لورندن .
سكره اولك قارنده نازنه طورندن.

نه حواده ايملى چالان . ووشك برله
قون چوك دغله لوروم سان كوهلر...
نه سده هريت كي . ورتلر ايل طير...
نه دنياي پرونده نه برورونو نه كور

اولك ديم پوروكى اريشلفن چاچورى .
سانكولر اريشلفن نيكه بر سوزى .

پوچارى باشدى... اولك بو قه سانيسى .
فودرمل عادت كورموردى موافق .
بو يوك بر پورمك پوتون ايني قايسى .
ايت حلقه وحاشه اولقيدى ملاقى .

قورو خورق اولنده فودرورون ققان
بو نازك . يك اويون بر عيسى آستان

پرچاملوكا كركهسن ايش اير سوده .
سانكلكير اويورى بو نشفه طور سوده .
كوزنك سوده ا قياض ايان بوزن .
يازيوردى او ارسارسلان ايلك كركهسى .

حلقه پوك دولنده اى باقى . طورككن
ارفاق او جان دغيسى آيوردى ساپه .
الله الله . بو نه پوكه بر ايلان باقى
پر مشان . نه پوكه بر اولمادو باقى .

فهرماندا . چونك طوبى اطر فده پلاركن
فده فده نيشهسى . غازى بوزداى .
دوت پاته آتتن ساپان . ورتو ورتو آقتن
سانكله اون فودروردى بر ملكه فادى .

اولك . بو يوك نكالى نكا يك چوق دولدى
پورمكى برى لردى . اياكى كوزموسلانى .

اى . سلق انگلرزا دعا وارسه كيرك
الشارى كومه كونه اولدورمك شيرى .
كهرده شو چاقى . نهه پوروك .
ياك اوش فودروردى . پر مشان غرى .

پون . لا كايورنه ايامبون . افرمى
مشان اولدورمك هلقن باشنه نى .

بو يوك دالين . دونلرك كچركن ن باشن
ساقه سوله سلام وريدى . غازى پچردى .
سكره . بر از فادى . افرى . پزادان
نا كركنه دة ايجون كوك بوزنه چوردى .

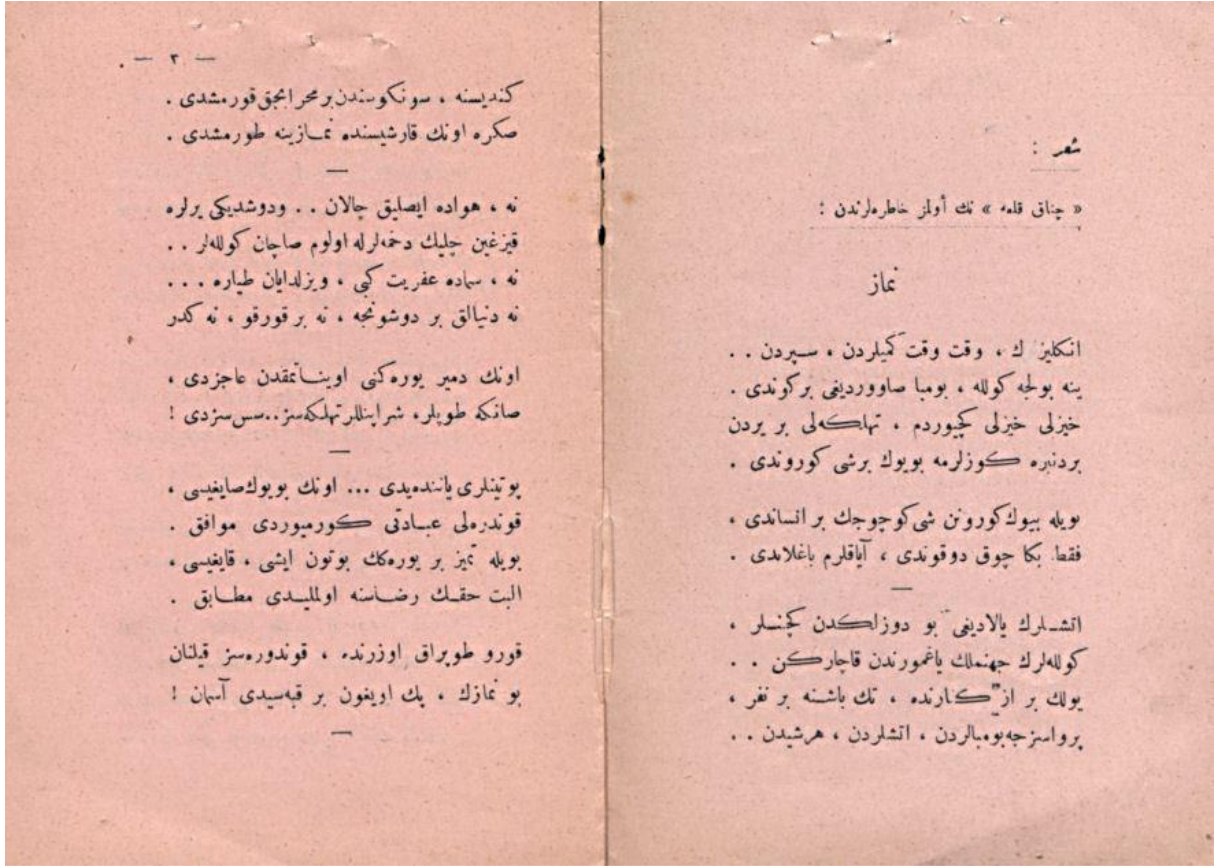
شبهى . اوق . اقه دو كوروى دارى
كوزلرى فادندى . اولوندى كندى

نا كركنه فاش . بو يوك طورككون برتر
اولونلر نيكه كندى . . حرايلا اكهيا
دشمنه حلقن كچن شيروردى ملك .
كندى شفقته كوردم . اولسون اولسون كچكيم .

پن كيدركن . فوطفه نكدى اولك سانسى .
(اوه سى اى سيدنا . .) دغسى .

شبهى . حلا نوره بر قلاقي سكركى .
كوره كوزم . طار لادم او افرمان غرى .
قصرى ائى ۳۳۱ . اصر سرحم

Namaz şiirinin tamamının neşredildiği *Harb Mecmuası*, s. 4, 56-57.

Namaz şiirinin müstakil bir risâle olarak yapılan baskısının (İstanbul 1331) ilk sayfaları.